

De Koerdische Kwestie: een Europeparlementair obstakel voor Turkse toetreding

Europarlementariërs houden bordjes vast met 'ja' en 'nee' in verschillende talen tijdens de stemming over de start van de toetredingsonderhandelingen met Turkije op 15 december 2004.

Bron: Hurriyet Daily News.

Naam: Adriaan Nunes

Studentnummer: 4849922

Begeleider: dr. M. H. C. H. Leenders

Woordenaantal: 16.399

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Historische context	18
Casussen	
Casus I: Debat over het Balfe-rapport	23
Casus II: Debat over het Dury-rapport	33
Casus III: Debat over de douane-unie met Turkije	41
Casus IV: Debat over het kandidaat-lidmaatschap van Turkije	45
Casus V: Debat over het Oostlander-rapport	51
Casus VI: Debat over toetredingsonderhandelingen Turkije	58
Conclusie	65
Literatuurlijst	68
Bijlage I: samenstelling van het Europees Parlement 1979-2009	73

Inleiding

De hedendaagse relatie tussen de Europese Unie (EU) en Turkije kent sinds 1959, toen het land een aanvraag deed om lid te worden van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), veel pieken en dalen.¹ Na een lange periode van onzekerheid over de betrekkingen in de jaren '70 en '80 aan zowel de kant van Turkije als van de EEG werd een belangrijke stap gezet toen onderhandelingen over de toetreding tot de Europese Unie in 2005 officieel werden geopend.² Toch staat toetreding van Turkije tot de EU heden ten dage verder weg dan ooit.³ Dit hangt onder andere samen met de binnenlandse situatie in Turkije, in het bijzonder met het beleid omtrent het respecteren van mensenrechten en minderheidsrechten.⁴ Turkije mag alleen toetreden tot de EU wanneer het land voldoet aan de Kopenhagen-criteria, waarvan één criterium specifiek het respecteren van mensenrechten en minderheidsrechten behandelt.⁵ Eén beleidsterrein waar Turkije nog niet aan de criteria voldoet is haar beleid omtrent etnische minderheden, waaronder het beleid over de Koerdische minderheid. De problematiek omtrent de Koerdische minderheid, ook wel de Koerdische Kwestie genoemd, staat in dit onderzoek centraal.

De Koerdische Kwestie speelt sinds 1980 een rol in de verhoudingen tussen de Europese Unie en Turkije. In het Europees Parlement worden sinds dat jaar moties ingediend en aangenomen over de situatie van de Koerden in Turkije.⁶ Het Europees Parlement stuurt daarnaast met enige regelmaat rapporteurs naar het land om de interne situatie in kaart te brengen. Ook de Europese Commissie erkende sinds de jaren '90 de problematiek van de Koerdische Kwestie, en

¹ 'Toetreding Turkije tot de Europese Unie', https://www.europa-nu.nl/id/vh9hce2h6wda/toetreding_turkije_tot_de_europese_unie

² Ibidem.

³ 'Duitse Minister: EU-lidmaatschap Turkije verder weg dan ooit', Financieel Dagblad (18 maart 2017).

⁴ Kerim Yildiz, 'The European Union and Turkish Accession. Human Rights and the Kurds' (Londen 2008) 7.

⁵ Criteria van Kopenhagen, lid 1. (geraadpleegd op: https://www.europa-nu.nl/id/vh7eg8yibqzt/criteria_van_kopenhagen)

⁶ 'Motion for a resolution on the imprisonment of Suleyman Yasar tabled by mrs van Hemelendonck', European Parliament Doc. 2-556/84, 'motion for a resolution on the fourth anniversary of the coming to power of the military regime in Turkey and events there condoned or instigated by the Turkish Government tabled by mr Staes', European Parliament Doc. 2-595/84.

benoemt de Koerdische Kwestie als een van de grootste problemen voor Turkse toetreding.⁷

Over de relatie tussen de situatie van de Koerden en het toetredingsproces van Turkije tot de Europese Unie is in de wetenschappelijke literatuur veel geschreven. Voornamelijk politicologen, historici en wetenschappers van de conflictstudies buigen zich over de problematiek van de Koerden in relatie tot de Turkse toetreding.

De Koerdische Kwestie benaderd als conflict

Wetenschappelijke literatuur uit de hoek van de conflictstudies ziet in de Europese Unie een partij die in een unieke positie is om druk uit te oefenen op Turkije minderheidsrechtensituatie te verbeteren. De conflictstudies richtte zich vooral op de relatie tussen Turkije en de EU in de jaren 2000-2005, toen Turkije kandidaat-lid werd en toetredingsonderhandelingen in het vooruitzicht werden gesteld. Het artikel van de Italiaanse Nathalie Tocci uit 2005 is voor de discipline van conflictstudies in dit opzicht exemplarisch.⁸ Zij beschrijft de unieke positie van de EU als gevolg van de soort relatie die tussen Turkije en de Europese Unie ontstond door het aangaan van overeenkomsten. Toen Turkije in 1959 een associatieovereenkomst met de toenmalige Europese Economische Gemeenschap aanvroeg, ontstond er een vooruitzicht op eventueel lidmaatschap van deze gemeenschap. Tocci ziet in 1963 (wanneer de associatieovereenkomst van kracht ging), 1996 (de voltooiing van de douane-unie tussen Turkije en de Europese Unie), 1999 (de toekenning van het kandidaat-lidmaatschap aan Turkije) en 2004 (de vaststelling van de openingsdatum van de

⁷ 'Regular report from the Commission on Turkey's progress towards accession', Europese Commissie 1998.

⁸ Nathalie Tocci, 'Conflict resolution in the neighbourhood: comparing EU involvement in Turkey's Kurdish question and in the Israeli-Palestinian conflict', in *Mediterranean Politics* vol. 10 no. 2 (2005): 125-146. Nathalie Tocci heeft sindsdien nog een artikelen en boeken gepubliceerd over de relatie tussen Turkije en de Europese Unie, zie bijvoorbeeld: Nathalie Tocci, 'Conflict Society and the Transformation of Turkey's Kurdish Question' (Rome 2008), Nathalie Tocci, 'Turkey's Kurdish Gamble' in *International Spectator* vol. 48 no. 3 (september 2015) en Nathalie Tocci en Senem Aydin-Duzgit, 'Turkey and the European Union' (London en New York 2015).

toetredingsonderhandelingen met Turkije) verdere kwalitatieve stappen in deze contractuele relatie.⁹

De EU kan volgens Tocci door de conditionaliteit van het vooruitzicht van lidmaatschap Turkije tot hervormingen bewegen. Het oplossen van de Koerdische Kwestie is volgens Tocci in het belang van de Europese Unie om vrede en stabiliteit in buurland Turkije te bereiken.¹⁰ Pas vanaf de beslissing op de top van Helsinki in 1999 is er volgens Tocci sprake van substantiële hervormingen. Tocci ziet de Europese Commissie als aanjager van dit proces, waarbij de sinds 1998 jaarlijks gepubliceerde voortgangsrapporten over kandidaat-lidstaten een grote rol spelen.¹¹

Veel literatuur van de conflictstudies lijkt in methodologisch opzicht op de artikelen van Tocci. Artikelen van Betul-Celik en Rumelili, Borzel en Risse, Schimmelfennig, en de Witte en Toggenburg behandelen de Koerdische Kwestie als veiligheidskwestie voor de Europese Unie en zien de Europese Commissie als de hoofdrolspeler binnen de EU in het conflict.¹² De conditionaliteit die de Europese Commissie op Turkije uitoefent door middel van haar voortgangsrapporten en beslissingen is de belangrijkste factor die een rol speelt in het oplossen van het conflict. De periode die deze auteurs behandelen start rond 1998, wanneer volgens hen in Turkije pas diepgaande hervormingen plaatsvinden op het gebied van minderheidsrechten. Zij zien in 2005 de hervormingen stagneren, omdat aan de toetredingsonderhandelingen geen specifieke einddatum is toegekend. De auteurs verschillen vooral van mening waar het de mate van *leverage* van de EU betreft en de manier waarop de EU druk uitoefent op Turkije.

⁹ Tocci, 'Conflict resolution in the neighbourhood', p. 126.

¹⁰ Tocci, 'Conflict resolution in the neighbourhood', p. 128.

¹¹ Ibidem, p. 138.

¹² Ayse Betul Celik en Bahar Rumelili. 'Necessary but not sufficient: The role of the EU in resolving Turkey's Kurdish question and the Greek-Turkish conflicts', *European Foreign Affairs Review* vol. 11 (2006) pp. 203-222.; Tanja Börzel en Thomas Risse, 'One size fits all! EU policies for the promotion of human rights, democracy and the rule of law', *Workshop on Democracy Promotion*. Vol. 4. (2004); Bruno De Witte, en Gabriel N. Toggenburg. 'Human rights and membership of the European Union', *The EU Charter of Fundamental Rights* (2004) pp. 59-82; Frank Schimmelfennig en Ulrich Sedelmeier. 'Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe', *Journal of European public policy* vol. 11 no. 4 (2004) pp. 661-679.

De literatuur van de conflictstudies schiet in sommige opzichten van de Koerdische Kwestie en haar relatie met het Turkse toetredingsproces tekort. Zo ziet deze literatuur de Europese Unie vaak als de Europese Commissie, en behandelt zij slechts een relatief korte periode aan gebeurtenissen waarin de Koerdische Kwestie binnen dit toetredingsproces volgens hen een significante rol speelde. Op deze manier gaan de conflictstudies voorbij aan de historische context van de Koerdische Kwestie en het toetredingsproces van Turkije, alsook aan andere Europese instituties naast de Europese Commissie.

Politologen over de conditionaliteit van de Europese instituties

Ook enkele politicologen sluiten zich aan bij de visie van de conflictstudies op de relatie tussen de Koerdische Kwestie en de Turkse toetreding tot de EU. In 1998 behandelde Meltem Müftüler-Bac de “never-ending story” over Turkije en de Europese Unie als een veiligheidsprobleem, waarin de consolidatie van democratie in Turkije in Europees belang is.¹³ De titel “never-ending story” van Müftüler-Bac kan geduid worden door het feit dat het lidmaatschap van Turkije in 1998 nog zeer onzeker was. Müftüler-Bac noemt in zijn artikel het eindigen van de Koude Oorlog in 1989 als zeer ongelukkig voor Turkije, aangezien haar belang als veiligheidspartner van het Westen sterk afnam en er hierdoor binnen de EU ruimte was voor het opkomen van het belang van democratie, *rule of law* en mensenrechten. Hierdoor konden mensenrechtenschendingen in Turkije vanaf 1989 volgens Müftüler-Bac niet meer worden verzwegen.¹⁴ Dit argument wordt volgens Müftüler-Bac onderstreept door de uiteindelijke totstandkoming van de douane-unie tussen Turkije en de EU in 1995 maar het uitblijven van het volledige lidmaatschap van de EU. Turkije kon wel aan de economische criteria van de EU voldoen, maar niet aan de politieke criteria.¹⁵

¹³ Meltem Müftüler-Bac, "The never-ending story: Turkey and the European Union." *Middle Eastern Studies* vol. 34 no. 4 (1998) 240-258. Müftüler-Bac is professor in de Internationale Betrekkingen aan de Sanbaci Universiteit in Istanbul, Turkije. Müftüler-Bac publiceerde voor het eerst over Turkije en de Europese Unie in 1997, en heeft sindsdien vele publicaties uitgebracht over de plaats van Turkije in het wereldtoneel.

¹⁴ Müftüler-Bac, 'The never-ending story', p. 243-244.

¹⁵ Ibidem, p. 255.

Opvallend aan de analyse van Müftüler-Bac is de rol voor het Europees Parlement in zijn betoog. Waar de literatuur van de conflictstudies vooral de positie van de Europese Commissie als belangrijkste actor in de relatie tussen Turkije en de EU ziet, is in de analyse van Müftüler-Bac ook een bescheiden en tegelijkertijd kritische positie van het Europees Parlement opgenomen. Het EP heeft sinds het Verdrag van Maastricht in 1992 een beslissende rol gekregen in de relatie met externe landen, want zij moet instemmen met de toelating van een land tot de EU.¹⁶ Daarnaast stond het EP als een vurige verdediger van democratische waarden in toetredende landen.¹⁷ Müftüler-Bac noemt enkele situaties waarin het EP een belangrijke rol speelde, zoals bij de totstandkoming van de douane-unie in 1995 en een aantal oproepen tot hervormingen van het mensenrechtenbeleid in Turkije.¹⁸ Toch blijft de invloed van het EP op het Turkse toetredingsproces volgens Müftüler-Bac klein, ondanks de toename aan beslissingsbevoegdheden van het instituut.¹⁹ Ook stelt Müftüler-Bac het EP in zijn artikel voor als een monolithisch blok, waarbij hij voorbij gaat aan de debatten die plaatsvinden binnen het EP.

Ook politicoloog Ali Resul Usul ziet een dergelijke bescheiden positie voor het Europees Parlement in het Turkse toetredingsproces.²⁰ Usul beschrijft de relatie tussen Turkije en de Europese Unie vanaf 1987, wanneer Turkije een eerste officiële aanvraag doet tot lidmaatschap. Wanneer Turkije deze aanvraag heeft ingediend, maakt het haarzelf kwetsbaar voor druk tot hervormingen.²¹ In deze jaren houdt de Europese Commissie zich nog enigszins op de vlakte, aangezien de Europese gemeenschap recentelijk is uitgebreid met Spanje en Portugal, en er daardoor volgens de Commissie weinig budget beschikbaar is om de toetredingsonderhandelingen met Turkije te openen. Tegelijkertijd was de

¹⁶ Müftüler-Bac, 'The never-ending story', p. 244.

¹⁷ Ibidem, p. 244.

¹⁸ Ibidem, p. 246.

¹⁹ Ibidem, p. 256.

²⁰ Ali Resul Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality' (Londen 2011). Usul is professor in de Politicologie aan de Boğaziçi Universiteit in Istanbul, Turkije. Usul is tevens verbonden aan het Center for Strategic Research van het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken. Usul schreef in 2003 zijn proefschrift over de invloed van de Europese Unie op de consolidatie van democratie in Turkije. 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality' is gebaseerd op dit proefschrift.

²¹ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 75.

interne situatie in Turkije volgens de Commissie te instabiel.²² Het Europees Parlement zorgde in de jaren 1987-1999 voor de kritiek op het mensenrechtenbeleid van Turkije. Tijdens de toename van het conflict tussen de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) en de Turkse staat was het EP zeer kritisch op het handelen van de Turkse staat.²³ Usul ziet de rol van het Europees Parlement in de zogenaamde 'pre-Helsinki'-periode van 1987-1999 als belangrijk, maar noemt de sporadische en niet-systematische kritiek vanuit de Europese Unie als geheel als een tekortkoming.²⁴ Usul volgt hierin deels de conflictstudies-literatuur, waarin de *leverage* van de EU volgens hem pas vanaf 1999 toeneemt. Want ook Usul ziet 1999 als keerpunt in de relatie tussen de EU en Turkije, wanneer volledig lidmaatschap in het vooruitzicht wordt gesteld en de EU dan pas volgens hem begint met het actief bevorderen van de democratie en mensenrechten in Turkije. De rol die het Europees Parlement speelde in de periode voor de Helsinki-top wordt door Usul op deze manier verzwakt weergegeven.

Het Europees Parlement als ruimte van botsende ideeën

Usul geeft het Europees Parlement weer als een instituut dat opereert als een homogeen geheel. Daardoor gaat Usul voorbij aan de functie en het karakter van het EP als een arena waarin veel verschillende meningen voorkomen van verschillende nationaliteiten en ideologieën. Het EP is volgens historica Emma de Angelis de primaire plaats waar formeel publiek debat plaatsvindt en daardoor zicht geeft op de verschillende gedachtes die een rol spelen binnen de Europese Unie.²⁵ Europarlementariërs bevinden zich volgens De Angelis in de unieke positie om gedachtes over Europese integratie en uitbreiding met elkaar uit te wisselen zonder gehinderd te worden door strategische, diplomatieke of politieke zorgen waar andere Europese instituties zoals de Commissie mee te maken hadden. In het Europees Parlement ontstonden volgens De Angelis de

²² Ibidem, p. 76.

²³ Ibidem, p. 78.

²⁴ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 90.

²⁵ Emma de Angelis, *The political discourse of the European Parliament, enlargement, and the construction of a European identity, 1962-2004*, proefschrift geschreven aan The London School of Economics and Political Science (Londen 2011), p. 17. De Angelis is verbonden aan de Royal United Services Institute, een onafhankelijke denktank in Londen.

meest uitgebreide ideeën over de identiteit van de Europese Unie en Europese integratie.²⁶

Meer auteurs benaderen het Europees Parlement op de manier van De Angelis en zijn geïnteresseerd in de totstandkoming van een Europese identiteit. Uit politicologisch onderzoek blijkt dat Turkije in het publieke debat vaak wordt gezien als de 'Ander'. Politicologe Ingrid Kylstad schreef in opdracht van de London School of Economics hoe Turkije dankzij haar religieuze islamitische beginselen door aanhangers van de joods-christelijke tradities van de EU wordt afgewezen als kandidaat voor het lidmaatschap van de Unie. Turkije deelt volgens critici binnen Europese lidstaten op geen enkele manier de wortels van de EU, want het land is op politiek, cultureel en historisch vlak de 'Ander'.²⁷ De Koerdische Kwestie illustreert volgens Kylstad dat Turkije een ander wereldbeeld heeft dan de EU. Turkije hanteert een andere definitie van het respect voor mensenrechten dan de Europese traditie, voor zoverre er sprake is van een eenduidige Europese identiteit.²⁸

Vooraf in de jaren '10 van de 21^e eeuw is veel literatuur gepubliceerd over de verhouding tussen de Europese Unie en Turkije in het kader van identiteitsvorming van de EU. Politicologen en historici nemen vaker het Europees Parlement in plaats van de Europese Commissie als instituut van onderzoek, omdat debatten in het Europees Parlement beter onderzocht kunnen worden op nuances, in plaats van de ambtelijke beleidsdocumenten en rapporten van de Commissie. Emma de Angelis is met haar proefschrift degene die de meest omvangrijke studie naar het discours over Europese identiteit in het Europees Parlement heeft gedaan. Ze behandelt ook debatten in het Europees Parlement over het toetredingsproces van Turkije. De Angelis behandelt in het geval van Turkije debatten van 1987 tot 2004, en deelt deze periode op in twee met het jaartal 1999 als scheidslijn. Turkije was vóór 1999 slechts een externe relatie van de EU en werd volgens De Angelis niet gezien als

²⁶ De Angelis, 'The political discourse of the European Parliament', p. 18.

²⁷ Ingrid Kylstad, 'Turkey and the EU: A 'new' European identity in the making?' (Londen 2010), p. 8. Kylstad is adviseur buitenlandse betrekkingen van het Finse ministerie van Buitenlandse Zaken.

²⁸ Ibidem, p. 6.

een serieuze kanshebber op volledig lidmaatschap van de EU.²⁹ In de eerste periode ziet De Angelis in het Europees Parlement voornamelijk technische discussies over de associatieovereenkomst met Turkije en de totstandkoming van de douane-unie.³⁰

De politieke identiteit van de EU omtrent democratische waarden en mensenrechten waren volgens De Angelis een centraal element in het parlementaire discours over Turkije vanaf 1987.³¹ Het EP kreeg steeds meer zelfvertrouwen in haar macht om druk uit te oefenen op Turkije. Zo stelde het EP een stemming over de douane-unie in 1995 uit als antwoord op de arrestatie van enkele pro-Koerdische politici in Turkije. Vanaf 1999 vindt er volgens de Angelis een sterke toename plaats van culturele argumenten in de debatten van het EP. Sommige Europarlementariërs halen het schenden van mensenrechten aan als zijnde inherent aan de Turkse cultuur, waardoor Turkije volgens hen nooit deel zal kunnen uitmaken van de EU.³²

De focus van het proefschrift van historica De Angelis richt zich op een algemene, chronologische weergave van debatten in het Europees Parlement met betrekking tot de ontwikkeling van het discours over een Europese identiteit in relatie tot Turkije. De Koerdische Kwestie wordt slechts enkele keren aangehaald wanneer zij op kritieke momenten van belang is voor de Turkse toetreding, maar wordt niet verder uitgewerkt als een van de belangrijkste factoren in het Turkse toetredingsproces.

Het Europees Parlement en de Koerdische Kwestie nader onderzocht

Andere politicologen hebben de debatten in het Europees Parlement omtrent Turkse toetreding, Europese identiteit en de Koerdische Kwestie vooral in kleinere onderzoeksperiodes en kwantitatieve methodes benaderd. Zo zijn er auteurs die een of twee zittingsperiodes (vier jaar) van het Europees Parlement

²⁹ De Angelis, 'Political discourse in the European Parliament', p. 180.

³⁰ Ibidem, p. 172.

³¹ Ibidem, p. 175.

³² Ibidem, p. 181.

onderzoeken, of zelfs slechts één enkele stemming omtrent een bepaald rapport over de Turkse toetreding.³³ Angelos Giannakopoulos en Konstantinos Maras behandelen de periode 1996 tot 2004, waarin alle relevante debatten over de Turkse toetreding worden onderzocht.³⁴ Giannakopoulos en Maras behandelen de standpunten van de vijf grootste Europese politieke partijen, waardoor er een overzichtelijk beeld naar voren komt van hun benadering van bepaalde kwesties die te maken hadden met de Turkse toetreding in de periode 1996-2004.³⁵ Giannakopoulos en Maras laten de standpunten echter op een niet-chronologische wijze naar voren komen, waardoor er geen ontwikkeling in de standpunten is te ontdekken. Ook wordt er geen historische context geboden bij de behandeling van de standpunten van de Europese politieke partijen. Hierdoor gaan Giannakopoulos en Maras voorbij aan het feit dat er ook binnen de Europese politieke partijen verschillen in mening kunnen bestaan, of hoe de standpunten van de Europese politieke partijen tot stand kwamen. De Koerdische Kwestie wordt slechts af en toe genoemd, als een kwestie waarover grote zorgen bestaan binnen alle grote Europese politieke partijen. Er wordt echter niet beschreven welke consequenties verbonden zijn aan deze standpunten.³⁶

Politicoog Eduardo Soler i Lecha probeert op een meer kwantitatieve manier te ontdekken hoe Europarlementariërs bepaalde kwesties benaderen. Soler i Lecha analyseert het debat en de stemming omtrent het Eurlings-rapport van 2004.³⁷ Het Eurlings-rapport bepaalde het officiële standpunt van het EP ten opzichte van de opening van toetredingsonderhandelingen met Turkije. Het debat

³³ In de volgende alinea's komen deze artikelen van Angelos Giannakopoulos en Konstantinos Maras, Eduardo Soler i Lecha en Abdullah Yuvaci aan bod.

³⁴ Angelos Giannakopoulos en Konstantinos Maras, 'Party Perspectives in the European Parliament on Turkey's EU Accession: An Empirical Study of Session Protocols of the European Parliament 1996-2004' *South East European Studies at Oxford, European Studies Centre* (2005). Giannakopoulos is verbonden aan de Universiteit van Konstanz in Duitsland. Maras is verbonden aan het Cultuurwetenschappelijk Instituut in Essen, Duitsland.

³⁵ De vijf grootste Europese politieke partijen in de periode 1996-2004 waren de Europese Volkspartij en Europese Democraten, de Sociaaldemocraten, de Liberalen, het Europees Unitair Links en de Groenen (zie ook Bijlage I voor een volledig overzicht van de Europese politieke partijen in zittingsperiodes van het Europees Parlement van 1979 tot 2009).

³⁶ Giannakopoulos, 'Party Perspectives in the European Parliament on Turkey's EU Accession'.

³⁷ Eduard Soler i Lecha, 'Debating Turkey's accession: National and ideological cleavages in the European Parliament' *The role of Parliaments in European foreign policy* (2005). Soler i Lecha is Research Fellow aan het Barcelona Centre for International Affairs en doceert politicologie aan de Universitat Autònoma de Barcelona.

omtrent deze stemming was verhit, omdat het vier dagen plaatsvond voordat de Europese Commissie zou besluiten tot de opening van toetredingsonderhandelingen.³⁸ Soler i Lecha ziet in het debat een verschuiving van standpunten van Europese politieke partijen. Rechtse partijen gebruiken in het debat argumenten over mensenrechten, waar zij dat voor 2004 niet deden. Dit komt volgens Soler i Lecha waarschijnlijk omdat zij andere, meer culturele, argumenten niet direct wilden gebruiken om kritiek op de islamitische cultuur te vermijden. Linkse Europese partijen zien, in tegenstelling tot eerder, dat Turkije wel voldoet aan de Kopenhagen-criteria, en stemmen voor het Eurlings-rapport, waarschijnlijk om de dialoog met het land open te houden.³⁹ Het artikel ziet dus een verandering in de standpunten van Europese politieke partijen, maar weet deze niet geheel te verklaren omdat er is gekozen voor een statistische analyse van de stemming, en niet voor een inhoudelijke analyse van het debat.

Politicooloog Abdullah Yuvaci benadert de debatten in het Europees Parlement op een kwantitatieve manier, en probeert te begrijpen welke factor (nationaliteit, nationale partij of Europese partij) doorslaggevend is voor het stemgedrag van Europarlementariërs in stemmingen over Turkije.⁴⁰ Zijn artikel behandelt de periode 2004-2014. In deze periode is volgens Yuvaci nationale coherentie doorslaggevend boven ideologische coherentie binnen het Europees Parlement, wat wil zeggen dat het nationale standpunt de voorkeur krijgt boven partijpolitieke standpunten.⁴¹ Dit is waarschijnlijk te verklaren door het feit dat het debat zich heeft verschoven van een politiek-economisch debat naar een cultureel debat, waar bepaalde landen binnen de EU zich sterk hebben uitgesproken tegen een Turkse toetreding. Zo spraken zowel Duitsland als Oostenrijk in deze jaren over een geprivilegieerd partnerschap van Turkije in plaats van volledige toetreding. Yuvaci beschrijft de situatie na 2004 in het

³⁸ Soler i Lecha, 'Debating Turkey's accession: National and ideological cleavages in the European Parliament', p. 60

³⁹ Ibidem, p. 82.

⁴⁰ Abdullah Yuvaci, 'A Comparison of the 2006 and 2010 Members of the European Parliament Survey Results: A further polarization on the question of Turkey in the European Parliament?' *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 9 (2012). Yuvaci is verbonden aan de Meliksah Üniversitesi in Kayseri, Turkije.

⁴¹ Yuvaci, 'A Comparison of the 2006 and 2010 Members of the European Parliament Survey Results', p. 105.

Europees Parlement, maar gaat voorbij aan de ontwikkeling van de standpunten van de Europese politieke partijen vóór 2004. Na 2004 lijken de standpunten van deze partijen zich volgens Yuvaci niet verder te ontwikkelen, want de algemene consensus is dat Turkije niet kan toetreden tot de EU zo lang zij de koers blijft aanhouden inzake mensenrechten en democratische waarden zoals zij dat na 2004 heeft gedaan.⁴²

Politicologe Marlies Casier heeft, als een van de weinige onderzoekers, de Koerdische Kwestie in het Europees Parlement centraal gesteld in haar onderzoek. Casier onderzoekt Koerdisch activisme en lobby in het EP in de periode 1980 tot 2009. Casier betoogt als enige politicologe dat het EP zich al vanaf 1980 sterk bezighield met de Koerdische Kwestie, in tegenstelling tot auteurs zoals Tocci, Usul en de Angelis, die de jaren 1987 of 1999 als startpunt nemen voor hun onderzoeken. Vanaf 1980 worden er moties ingediend en aangenomen, en worden er met enige regelmaat rapporteurs naar Turkije gestuurd om de interne situatie in kaart te brengen.⁴³ Het onderzoek van Casier behandelt wel slechts de Europese politieke partijen die positief stonden tegenover Koerdisch activisme en de bijbehorende lobby. Dit zijn de Groenen en de GUE/NGL.⁴⁴ Andere Europese partijen worden buiten beschouwing gelaten, waardoor een omvattende analyse van debatten over de Koerdische Kwestie uitblijft.

Onderzoeksvraag

Dit onderzoek zal zich onderscheiden van de bestaande wetenschappelijke literatuur door te pogen een compleet beeld te schetsen van de behandeling van de Koerdische Kwestie in het Europees Parlement vanaf de eerste moties uit 1980 tot de opening van de toetredingsonderhandelingen in 2005. De ontwikkeling van standpunten van Europese politieke partijen zal een duidelijk inzicht geven in het discours van het EP over minderheidsrechten. Om de

⁴² Yuvaci, 'A Comparison of the 2006 and 2010 Members of the European Parliament Survey Results', p. 114.

⁴³ Marlies Casier, 'The politics of solidarity: the Kurdish question in the European Parliament', *Nationalisms and Politics in Turkey. Political Islam, Kemalism and the Kurdish* (2011) p. 202.

⁴⁴ Ibidem, p. 210.

hedendaagse problematiek omtrent de Turkse toetreding beter te kunnen begrijpen, is het nuttig en nodig om de ontwikkeling van het debat over Turkije en de Europese Unie in historisch perspectief te plaatsen. Via deze weg zal dit onderzoek zich concentreren op de volgende hoofdvraag:

Welke rol speelde de Koerdische Kwestie voor Europese politieke partijen in het Europees Parlement in relatie tot de Turkse toetreding tot de EEG/EU in de periode 1980 tot en met 2005?

Vanaf 1980 begon het Europees Parlement zich bezig te houden met de situatie van de Koerdische minderheid in Turkije. Zoals aangekaart door Marlies Casier richten de eerste moties en debatten zich op de behandeling van de Koerden door de Turkse overheid, alsook de achterstand die de Koerden ervaren in hun positie binnen Turkije.⁴⁵ Het jaar 2005 wordt als eindpunt van dit onderzoek genomen, het jaar waarin de toetredingsonderhandelingen met Turkije worden geopend. In de jaren na 2005 wordt de situatie van de Koerden wel degelijk in het EP behandeld, maar zoals omschreven door Abdullah Yuvaci vinden er geen substantiële ontwikkelingen plaats in de standpunten van Europese politieke partijen.⁴⁶ Aan het tot stilstand komen van de ontwikkeling in standpunten ligt de stagnatie in hervormingen in Turkije ten grondslag zoals beschreven door onder andere Nathalie Tocci.⁴⁷

Methodologie

In dit onderzoek zullen een aantal debatten en rapporten van het Europees Parlement als casussen worden onderzocht om de omvang van het onderzoek binnen de perken te houden. De casussen worden chronologisch behandeld en geven een overzicht van de ontwikkeling van de standpunten in het Europees Parlement over de gekozen tijdsperiode. De gekozen debatten en rapporten hebben gemeen dat ze plaatsvinden op bepalende momenten in de relatie tussen

⁴⁵ Casier, 'The politics of solidarity: the Kurdish question in the European Parliament', p. 210

⁴⁶ Yuvaci, 'A Comparison of the 2006 and 2010 Members of the European Parliament Survey Results', p. 114.

⁴⁷ Tocci, 'Conflict resolution in the neighbourhood', p. 137.

de EEG/EU en Turkije. De rapporten zijn opgesteld door rapporteurs van het EP en behandelen de interne situatie van Turkije. In de rapporten zit altijd een motie besloten, waarmee het EP met een stemming haar standpunt duidelijk maakt.

De casussen zullen altijd binnen hun historische context worden geplaatst om de debatten te kunnen duiden. Dit onderzoek let op de manier hoe de Koerdische Kwestie werd ingezet om de positie van de Europese politieke partijen ten opzichte van de Turkse toetreding tot de EEG/EU te onderbouwen. Bij de uitwerking van de debatten zal allereerst worden gelet op de nadruk die werd gelegd op de Koerdische Kwestie. Daarnaast wordt gekeken naar welke soort argumentatie (politiek, cultureel) door Europarlementariërs werd gebruikt om hun betoog te onderbouwen. Ook zal worden gelet op de nationaliteit en de nationale en Europese partijpolitieke affiliatie van de Europarlementariërs om te analyseren hoe de standpunten tot stand kwamen. Elke casus wordt afgesloten met een deelconclusie.

De eerste casus van dit onderzoek betreft het debat over het Balfe-rapport in 1985. Op 9 oktober 1985 bracht rapporteur Richard Balfe zijn verslag uit over de situatie rondom mensenrechten in Turkije.⁴⁸ Het is het eerste rapport namens het EP wat de situatie van de Koerden in beeld bracht. Het bijbehorende debat schetste de eerste standpunten van alle Europese politieke partijen over de Koerdische Kwestie, op een moment dat de relatie tussen de Europese Economische Gemeenschap en Turkije ter sprake stond door de militaire coup in Turkije van 1980.

De tweede casus betreft de behandeling van het Dury-rapport in het EP in 1992. Rapporteur Raymonde Dury versloeg de interne situatie van Turkije, met als doel om de mensenrechtenschendingen in het land in kaart te brengen.⁴⁹ Het debat gaat over de vraag of Turkije ondersteunende financiële middelen vanuit

⁴⁸ Rapport door Richard Balfe : 'Political Affairs Committee on the human rights situation in Turkey (9 oktober 1985)'

⁴⁹ Rapport door Raymonde Dury: 'Report of the Committee of Foreign Affairs and Security on EC-Turkey relations' (21 mei 1992).

de EU verkrijgt. Enkele maanden voor het debat is de macht van het Europees Parlement sterk toegenomen dankzij de ondertekening van het Verdrag van Maastricht. Door dit Verdrag nam het EP van toen af aan deel in de co-decisieprocedure, waardoor het EP moet stemmen over wetgeving, associatieovereenkomsten en toetredende lidstaten.

Het derde debat dat onderzocht wordt behandelt de totstandkoming van de douane-unie met Turkije in 1995. Het EP had de stemming over deze douane-unie in 1995 uitgesteld omdat Turkije enkele pro-Koerdische politici gevangen had gezet. De Europese Commissie was afhankelijk van de stemming over de douane-unie in het EP door de eerdergenoemde toegenomen bevoegdheden van het EP.

De vierde casus behandelt een debat in 1999 over de beslissing van de Europese Commissie om Turkije het kandidaat-lidmaatschap toe te kennen. Recentelijk voor het debat was ook de leider van de Koerdische Arbeiderspartij (PKK), Abdullah Öcalan, opgepakt. In het debat werd de beslissing van de top in Helsinki uitgebreid besproken en lichtten Europarlementariërs toe wat volgens hen de grootste obstakels zijn voor de Turkse toetreding, waaronder de Koerdische Kwestie.

Het vijfde debat van dit onderzoek behandelt de discussie over het Oostlander-rapport in 2003. Arie Oostlander, Nederlands Europarlementariër namens de Europese Volkspartij en Europese Democraten, stelde in dit rapport dat de weg naar Turkse toetreding openstaat, maar dat het een zeer moeilijke weg betreft.⁵⁰ Oostlander adviseerde om de toetredingsonderhandelingen met Turkije nog niet te openen. Het EP debatteerde vervolgens over de opstelling van het EP ten opzichte van kandidaat-lidstaat Turkije.

Het debat van 28 september 2005 is het eindpunt van dit onderzoek, wanneer het EP debatteerde over de beslissing van de Europese Commissie om de

⁵⁰ Rapport door Arie Oostlander; 'Report on Turkey's accession in reaction on the Commission report' (19 mei 2003).

toetredingsonderhandelingen met Turkije te openen. Zoals beargumenteerd in de wetenschappelijke literatuur verschoof de wijze van argumentatie zich sterk in deze jaren, van politieke argumenten naar culturele argumenten.⁵¹ De Koerdische Kwestie is door deze verschuiving in argumentatie inmiddels in een ander licht komen te staan.

Allereerst wordt in dit onderzoek de historische context geschetst van de Koerdische Kwestie, de Turkse toetreding en het Europees Parlement vóór 1980. De ontwikkeling van het Europees Parlement als instituut binnen de Europese gemeenschap wordt behandeld, alsook de situatie in Turkije omtrent de Koerdische minderheid om de aanloop naar de debatten in het EP beter te kunnen begrijpen.

Dit onderzoek zal de debatten in het EP binnen de bredere historische en wetenschappelijke context plaatsen, om een volledig beeld te geven van de behandeling van de Koerdische Kwestie door Europese politieke partijen in de periode 1980-2005. Afsluitend volgt een conclusie waarin de hoofdvraag zal worden beantwoord, alsook een bijlage en een literatuurlijst.

⁵¹ Zie Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', en Emma de Angelis, 'Political discourse in the European Parliament'.

Historische context

Dit hoofdstuk zal een algemeen historisch overzicht schetsen van het Europese integratieproces en de relatie tussen Turkije en Europa tot 1980. Ook wordt het ontstaan van de Koerdische Kwestie in kaart gebracht. Tegelijkertijd wordt de ontwikkeling van de Algemene Vergadering van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal tot het Europees Parlement van de Europese Economische Gemeenschap 1980 weergegeven.

De stichting van de Republiek Turkije

De Republiek Turkije ontstond in 1920, toen na de Eerste Wereldoorlog met het tekenen van het Verdrag van Sèvres door de Geallieerde machten de opdeling van het oude Ottomaanse Rijk werd voorzien. Het Verdrag van Sèvres zorgde allerminst voor tevredenheid onder de Turken, en wekte nationalistische gevoelens op onder de Turken uit angst voor verdere opdeling van hun land.⁵² Onder leiding van Mustafa Kemal Atatürk begon Turkije de Turkse Onafhankelijkheidsoorlog. In 1923 werd daarom een nieuw verdrag getekend, het Verdrag van Lausanne. In dit Verdrag werd de Turkse soevereiniteit gegarandeerd met de stichting van de Republiek Turkije.

De stichting van de Republiek Turkije had enkele verreikende implicaties voor de etnische minderheden die zich in het land bevonden. Hoewel in het Verdrag van Sèvres bijvoorbeeld nog was opgenomen dat het wenselijk was een autonoom gebied te vinden voor de Koerdische minderheid, was deze provisie in het Verdrag van Lausanne verdwenen.⁵³ Tegelijkertijd golden de rechten zoals die waren opgenomen in het Verdrag slechts voor niet-moslimminderheden, zoals de Griekse, Armeense en Joodse minderheden. Een Koerdische minderheid werd door deze Turkse definitie van minderheden niet erkend. De Turkse elite wilde hun natiestaat modelleren naar Westers voorbeeld, waardoor culturele verschillen geëlimineerd werden om een allesomvattende Turkse identiteit te

⁵² Yildiz, 'The European Union and Turkish Accession: Human Rights and the Kurds', p. 13.

⁵³ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality' p. 108

creëren.⁵⁴ Als grootste groep niet-Turkse inwoners van Turkije hadden de Koerden veel te verliezen in de nieuwe staat zoals Atatürk die beoogde. Het oplossen van de Koerdische minderheid in het zuiden van Turkije een van zijn belangrijkste doelen bij het realiseren van de ideale Turkse staat.⁵⁵ Zo werd bijvoorbeeld de Koerdische taal verboden, en mochten Koerden zich niet politiek organiseren.⁵⁶

Deze manier van het Turkse denken, waarbij de Koerdische Kwestie wordt gezien als product van grotere machten van buiten, is van grote invloed op de Turkse elite en het volk. De Turken waren, en zijn, wantrouwig van het Westen. Deze achterdocht wordt ook wel het Sèvres-syndroom genoemd.⁵⁷ Toenemende etnische onrust onder de Koerden zorgde er in 1925 voor dat het voor het eerst tot een gewelddadige confrontatie kwam tussen de Turkse staat en de Koerden. Na deze opstand, die hard werd neergeslagen door de Turken, volgden maar liefst veertien opstanden. Ook de Dersim-rebellie werd in 1937 bloedig neergeslagen, waarna het Koerdisch etnisch-nationalisme enkele decennia zou sluimeren.⁵⁸

Ook de positie van andere niet-moslimminderheden werd door het Verdrag van Lausanne bepaald. De Armeense minderheid werd door deze bepaling in de relatie tussen Turkije en het Westen van belang. De Armeense genocide, die plaatsvond tussen 1915 en 1921, werd door de Turkse staat altijd ontkend. Deze ontkenning is sindsdien altijd een pijnpunt geweest in de relatie tussen Turkije en het Westen, dat vroeg om erkenning van de genocide.⁵⁹

Turkije en het Westen

Sinds het ontstaan van de Republiek Turkije heeft het haar blik op het Europese continent gericht. Turkije werd onder leiding van Atatürk een seculiere

⁵⁴ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 152

⁵⁵ Yildiz, 'The European Union and Turkish Accession : Human Rights and the Kurds', p. 13.

⁵⁶ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 92.

⁵⁷ Ibidem, p. 152.

⁵⁸ Ibidem, p. 152.

⁵⁹ Ibidem, p. 83

republiek, het Arabische alfabet werd vervangen door het Latijnse alfabet en hij zorgde voor verregaande politieke en sociale hervormingen, waaronder een nieuwe grondwet.⁶⁰ Toch was Turkije in de jaren na haar oprichting terughoudend om bondgenootschappen te sluiten met het Westen, grotendeels door het eerdergenoemde Sèvres-syndroom en het feit dat de Turkse natiestaat zich nog moest ontwikkelen. Na de Tweede Wereldoorlog kwam hier verandering in. Turkije werd in 1949 lid van de Raad van Europa en in 1952 van de NAVO, waarna het in 1959 een aanvraag deed tot het associatielidmaatschap van de Europese Economische Gemeenschap, de voorloper van de Europese Unie. In 1963 werd de Ankara-overeenkomst met de EEG gesloten, waarmee een proces van drie stappen werd voorzien: de economische vooruitgang van Turkije zou worden bespoedigd, economische vooruitgang zou handelsbeperkingen moeten wegnemen, waardoor uiteindelijk lidmaatschap van de EEG bereikt zou kunnen worden.⁶¹ Ook de Verenigde Staten hadden met het uitbreken van de Koude Oorlog belang bij een Turkije dat zich naar het Westen richtte, en moedigde de lidmaatschapsaanvraag van Turkije aan.⁶²

In 1973 vond de eerste uitbreiding van de EEG plaats, toen Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk toetraden. Vervolgens traden, na het ineensinken van de dictatoriale regimes in deze landen en het herstel van de parlementaire democratie, Griekenland (1981), Spanje en Portugal (beiden 1986) nog toe tot de EEG. Griekenland zou, mede door de territoriale kwestie over Cyprus, over het algemeen een tegenstander van Turkse toetreding tot de Europese gemeenschap blijken.⁶³

De relatie tussen Turkije en de EEG was in de jaren '70 koel, vooral door de interne situatie van Turkije. Verschillende economische crises zorgden voor instabiel bestuur, waardoor er in 1971 zelfs een militaire coup plaatsvond.⁶⁴ Door de penibele interne aangelegenheden had Turkije weinig gelegenheid om zich te richten op samenwerking met de EEG. In 1980 vond er nog een coup

⁶⁰ Emma de Angelis, 'Political discourse in the European Parliament', p. 161.

⁶¹ Yannicke Göris, 'European identity and Turkish membership' (Tilburg 2010), p. 17

⁶² Erik Zürcher, 'Turkije. Een moderne geschiedenis' (Amsterdam 2014), p. 324

⁶³ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 103

⁶⁴ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 143.

plaats, na aanhoudende economische recessie als gevolg van de wereldwijde oliecrisis.⁶⁵ In de eerste casus wordt de reactie van de EEG op de coup weergegeven.

De ontwikkeling van de Algemene Vergadering

Op 18 april 1951 werd het Verdrag van Parijs getekend, waarmee de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) op 25 juli 1952 in werking trad. Het parlement van de EGKS, de zogeheten Algemene Vergadering kwam eens per jaar bijeen, en trad vooral op als controleur van de Hoge Autoriteit, een voorloper van de Europese Commissie. Leden van de Vergadering bezaten gelijktijdig het lidmaatschap van de Algemene Vergadering en de nationale parlementen, wat ook wel het dubbelmandaat werd genoemd. De afgevaardigden representeerden niet hun land, maar hun politieke partij.⁶⁶

In 1957 werd het Verdrag van Rome getekend, waarmee de bevoegdheden van de Vergadering werden uitgebreid van louter 'raadgevend' tot de bevoegdheid 'om te beraadslagen en te besluiten, alsmede om toezicht uit te oefenen.' Ook de naam veranderde; vanaf 1962 heette het orgaan het Europees Parlement. Haar voornaamste taak was (nog steeds) de controle van de Europese Commissie, maar het Verdrag van Rome vereiste ook dat het Parlement advies uitbracht over nieuwe wet- en regelgeving.⁶⁷

Eind jaren '70 ontstond er behoefte naar meer democratische legitimiteit van de EEG, vanwege een toename aan interesse in het publieke en politieke debat voor het democratische gehalte van de EEG.⁶⁸ Dit zorgde ervoor dat in 1979 het dubbelmandaat verdween, en er voor het eerst directe democratische verkiezingen plaatsvonden voor het Europees Parlement. Deze democratische legitimatie zorgde ervoor dat Europarlementariërs zelfverzekerder opereerden, ondanks dat zij nauwelijks meer bevoegdheden tot hun beschikking hadden

⁶⁵ Göris, 'European identity and Turkish membership', p. 46.

⁶⁶ Wim van Meurs et al, 'Europa in alle staten. Zestig jaar geschiedenis van Europese integratie' (2013) p. 48.

⁶⁷ Van Meurs, 'Europa in alle staten', p. 87.

⁶⁸ Ibidem, p. 144.

gekregen.⁶⁹ Toch uitte zich dit in groeiende parlementaire activiteiten. Vanaf eind jaren '70 stelde het EP moties en eigen rapportages op. De status van de enige democratische instelling dankzij de democratische legitimatie door directe verkiezingen bracht zo een informele machtsverschuiving binnen de Europese instellingen teweeg.⁷⁰

Het Europees Parlement en Turkije vóór 1980

Zoals aangegeven had de totstandkoming van het Verdrag van Ankara tussen Turkije en de EEG in eerste instantie voornamelijk een economisch karakter. Debatten in het Europees Parlement in de jaren '60 en '70 kenmerkten zich daardoor vooral door technische discussies over de totstandkoming van verdere economische samenwerking tussen Turkije en de EEG.⁷¹ Turkije werd in het EP beschouwd als een land met enorme economische mogelijkheden, dat geassisteerd moest worden in het realiseren van haar potentieel. Europarlementariërs stonden verwelkomend tegenover nauwere banden tussen de twee partijen, en eventuele toetreding van Turkije stond niet ter discussie.⁷² Na de militaire coup van 1980 kwam hier verandering in, zoals zal worden geïllustreerd in de eerste casus.

⁶⁹ Van Meurs, 'Europa in alle staten', p. 145.

⁷⁰ Ibidem, p. 147.

⁷¹ Göriz, 'European identity and Turkish membership', p. 48

⁷² Ibidem, p. 49.

Casus I: Het Balfe-rapport en het bijbehorende debat in 1985

Historische context

Op 12 september 1980 vond in Turkije een militaire coup plaats, als gevolg van economische malaise en onvrede met de toenmalige regering. Zowel de Europese Commissie als het Europees Parlement bevroren haar betrekkingen met Turkije.⁷³ In tegenstelling tot de Commissie, dat een afwachtende houding aannam, kwam het Parlement wel in actie. Door middel van het indienen van moties over de interne situatie wilde het EP een statement maken.⁷⁴ Het groeiende zelfbewustzijn ten gevolge van de veranderingen in 1979, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, zorgde ervoor dat het EP zich steeds meer ging bemoeien met controversiële onderwerpen.⁷⁵ Als gevolg van coup van 1980 konden Europarlementariërs voor het eerst de interne situatie van Turkije niet negeren, waardoor Turkije sindsdien niet meer louter besproken zou worden in economische termen.⁷⁶ De militaire interventie werd door het EP gezien als een grove schending van de democratische idealen die de Europese gemeenschap voorstond.⁷⁷ In 1983 trad er in Turkije, na drie jaar militaire dictatuur, een civiele regering aan onder leiding van premier Özal. De regering-Özal was nationalistisch en islamitisch, maar niet radicaal. Özal streefde naar Europese samenwerking en toonde zich bereid om hervormingen door te voeren.⁷⁸

Naast deze ontwikkelingen brak in 1984 een gewelddadig conflict uit tussen de Turkse staat en de Koerdische Arbeiderspartij (PKK). De PKK was enkele jaren daarvoor door Abdullah Öcalan en zijn medestanders opgericht, en ontwikkelde zich snel tot een getrainde Koerdische militie. Sinds 1984 is de PKK vele malen tot zeer bloedige confrontaties gekomen met de Turkse staat.⁷⁹

⁷³ Usul, 'Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality', p. 86

⁷⁴ Casier, 'The politics of solidarity: the Kurdish question in the European Parliament', p. 202.

⁷⁵ De Angelis, 'European discourse in the European Parliament', p. 18. De betreffende veranderingen zijn de eerste directe verkiezing van het Europees Parlement en het verdwijnen van het dubbelmandaat van Europarlementariërs.

⁷⁶ Ibidem p. 171

⁷⁷ Görüs, 'European identity and Turkish membership', p. 18.

⁷⁸ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 75

⁷⁹ Yildiz, 'The European Union and Turkish Accession : Human Rights and the Kurds' p. 14.

Ook trad Griekenland in 1981 volledig toe tot de EEG, waardoor er sindsdien Griekse Europarlementariërs zitting namen in het EP. Griekenland stond in deze periode niet welwillend tegenover Turkije als mogelijke kandidaat-lidstaat vanwege onder andere de Cyprus-kwestie, waar Turkije lijnrecht tegenover Griekenland stond.⁸⁰

Het Europees Parlement veroordeelde de schending van minderheidsrechten van de Koerden vanaf de coup van 1980 sterk. Moties over de situatie van de Koerden werden ingediend door Belgische Sociaaldemocraten en Belgische Groenen. Een voorbeeld van de strekking van deze moties is zichtbaar in de motie die door de Belgische Paul Staes werd ingediend namens de Groenen. In de motie stond dat “every possible attempt has been made to impose Turkish culture on the Kurdish area, with the of this population south-eastern part of the country being forbidden to speak their own language.”⁸¹ Het is volgens politicologe Marlies Casier niet verwonderlijk dat de moties vooral van Belgische hand kwamen, want Vlaamse nationalisten waren volgens haar zeer begaan met het lot van staatlozen zoals de Koerden.⁸²

Het Balfe-rapport

Op 9 oktober 1985 bracht Richard Balfe, Britse Europarlementariër van Partij van de Europese Socialisten zijn verslag in opdracht van Europees Parlement uit over de situatie rondom mensenrechten in Turkije.⁸³ Sinds de coup van 1980 waren er maar liefst 11 moties over instabiele interne situatie in Turkije aangenomen door het Parlement.⁸⁴ Balfe rapporteerde dat er vooruitgang is geboekt op het gebied van het respect voor mensenrechten en

⁸⁰ Görüs, ‘European identity and Turkish membership’, p. 52

⁸¹ ‘Motion for a resolution on the fourth anniversary of the coming to power of the military regime in Turkey and events there condoned or instigated by the Turkish Government tabled by mr Staes’, European Parliament Doc. 2-595/84.

⁸² Casier, ‘The politics of solidarity: the Kurdish Question in the European Parliament’, p. 214.

⁸³ Rapport door Richard Balfe : ‘Political Affairs Committee on the human rights situation in Turkey (9 oktober 1985)’ (gevonden op: https://www.cvce.eu/content/publication/2005/6/16/52c199b9-aa2f-4327-8b25-148ae27ab5e2/publishable_en.pdf)

⁸⁴ Casier, ‘The politics of solidarity: The Kurdish Question in the European Parliament’, p. 201

minderheidsrechten, maar dat deze vooruitgang tekortschoot wanneer zij wordt afgezet tegen de door Europarlementariërs gewenste hervormingen.⁸⁵

In het rapport wordt enkele keren melding gemaakt van de situatie van de Koerdische minderheid. Zo wordt in de preambule hierover het volgende gezegd:

“widespread violation of the human rights of the Kurdish minority is still occurring in Turkey and, even more so, of those who are politically active as Kurds”⁸⁶

En in een van de negen bijgevoegde moties aan het rapport, waar later nog over gedebatteerd zou worden, worden zorgen uitgesproken over de ontwikkeling van de situatie van de Koerden:

“(…) the alarming situation of Kurdish prisoners in Turkey’, calling for the Turkish government to ‘put an end to the violation of the human rights of the Kurdish people’⁸⁷

Dit rapport over de interne situatie van Turkije behandelde voor het eerst de mensenrechtenschendingen van de Koerden. Balfe volgde met deze benadering de Socialistische partijlijn die is ingezet door de Belgische Socialisten vanaf 1980. In het debat dat over het rapport werd gevoerd zal blijken dat de Sociaaldemocraten zeer zijn begaan met het lot van de Koerden.

Debat over het Balfe-rapport op 22 oktober 1985

Richard Balfe opende het debat over zijn rapport, dat pleitte tegen het herstellen van de contacten en de financiële steun tussen de EEG en Turkije. Balfe stelde dat hij verbeteringen ziet in de interne situatie van Turkije in vergelijking met de jaren 1981/1982, maar tegelijkertijd vonden er nog grove schendingen van mensenrechten plaats. Zo noemde Balfe bijvoorbeeld dat de Communistische partij is verboden om deel te nemen aan parlementaire verkiezingen. Balfe riep

⁸⁵ Rapport door Richard Balfe : ‘Political Affairs Committee on the human rights situation in Turkey (9 oktober 1985)’.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

het Europees Parlement te stemmen tegen het herstellen van de relaties met Turkije, ook al voorzag Balfe dat de Liberalen en Christendemocraten dat niet zullen doen.⁸⁸

Voorstanders van de motie van Balfe waren met name zijn 'eigen' Socialisten, de Communisten, de Regenboogpartij en Griekse Europarlementariërs. De Nederlandse Socialist Piet Dankert sloot zich aan bij het rapport van Balfe en concludeert dat het te vroeg is om de betrekkingen met Turkije aan te halen. Dankert leek het verstandig om de druk hoog te houden, zoals "the past years the pressure has shown to work".⁸⁹ Hoewel een formele relatie volgens Dankert niet aan de orde was, was het belangrijk om wel dialoog te blijven voeren met Turkije. De Finse Socialist Ejner Hovgård Christensen was eveneens kritisch op het Turkse regime, en noemde het zelfs verraad van het Turkse volk als de EEG in zee zou gaan met het huidige militaire regime.⁹⁰ De Socialisten sloten zich volledig aan bij de conclusies en motie van hun rapporteur, en weken niet af van de eerder ingezette partijlijn.

De Regenbooggroep was sterk tegen herstel van de relaties.⁹¹ De inbreng van de Belgische Jaak Vandemeulenbroucke beschreef de situatie van de Koerden in Turkije uitgebreid en belichtte de verschillende manieren waarop zij werden onderdrukt. De Koerden werden niet alleen politiek onderdrukt, maar ook op sociaal en cultureel gebied. De situatie was volgens Vandemeulenbroucke onacceptabel. Pas wanneer er grote stappen werden genomen in de verbetering van de situatie van de Koerden, kon er volgens Vandemeulenbroucke sprake zijn van toenadering tussen Turkije en het Europees Parlement.⁹² Specifiek om de situatie van de Koerden in Turkije stemde Vandemeulenbroucke tegen het herstellen van de relaties met Turkije. Ook voor de Belgische Bart Staes was het

⁸⁸ Richard Balfe, Groot-Brittannië, Socialist, in EP debat 'Human rights situation in Turkey' op 22 oktober 1985.

⁸⁹ Piet Dankert, Nederland, Socialist, in EP debat 'Human rights situation in Turkey' op 22 oktober 1985.

⁹⁰ Ejner Hovgård Christensen, Finland, Socialist, in EP debat 'Human rights situation in Turkey' op 22 oktober 1985.

⁹¹ De Regenbooggroep is een partij waar groene en regionalistische parlementariërs zich bij aansloten.

⁹² Jaak Vandemeulenbroucke, België, Regenbooggroep, in EP debat 'Human rights situation in Turkey' op 22 oktober 1985.

duidelijk wat het EP te doen stond; wachten tot de democratische orde in Turkije is hersteld.⁹³ De inbreng van de Belgische Europarlementariërs sloot aan bij zowel de nationale als de partijpolitieke lijn. De Vlaamse nationalisten wilden een oplossing voor de stateloze Koerden, wat tot uitdrukking kwam in de inbreng van de regionalistische Regenboogpartij.

De Communistische partij nam een eveneens ondubbelzinnig standpunt in. De Franse Francis Wurtz kaartte de ernst van de mensenrechtensituatie aan. Het was volgens Wurtz legitiem voor het EP om zich bezig te houden met de mensenrechtensituatie in Turkije, want het land wil ooit toetreden tot de EEG. Zowel de vele ter dood veroordeelden als de Koerden kwamen in zijn betoog aan bod. Wurtz doet daarover de volgende uitspraak:

“Furthermore, there are 12 million Kurds in Turkey. The Constitution prohibits these people from speaking their own language. It suppresses their rights and democratic freedoms. There is a conscious policy of genocide. This is 'our firm friend' of whom Mr. Prag spoke.”⁹⁴

De benoeming van een bewuste genocide van de Koerdische minderheid was nog niet eerder voorgekomen in het EP.⁹⁵ Hoewel de Communistische partij relatief klein was, was een dergelijke veroordeling in het EP in een debat over Turkije opzienbarend. Het verbod op de Turkse Communistische partij en de aandacht die de Communisten hebben voor de Koerdische Kwestie kwamen samen in de uitspraken van Wurtz.

Opvallend was de inbreng van verschillende Griekse Communistische Europarlementariërs. Vassilis Ephremidis sprak zich vanwege “ideological and political opposition (...) or even plainly patriotic sentiments” uit vóór het Balfe-rapport.⁹⁶ Ook Konstantinos Filinis sprak zich uit voor het rapport, met bovenop de Griekse sentimenten de onderbouwing dat solidariteit met de Koerdische

⁹³ Bart Staes, België, Regenbooggroep, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

⁹⁴ Francis Wurtz, Frankrijk, Communist, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

⁹⁵ Casier, ‘The politics of solidarity: The Kurdish Question in the European Parliament’, p. 217.

⁹⁶ Vassilis Ephredemis, Griekenland, Communist, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

minderheid geboden is.⁹⁷ De Grieken volgden in dit debat zowel de nationalistische als de communistische partijpolitieke lijn. De uitspraken van de Griekse Communisten zijn deels te verklaren door de vijandigheid die tussen Griekenland en Turkije heerst door de Cyprus-crisis, maar ook door het verbod op de communistische partij in de Turkse parlementaire verkiezingen.

Het is opmerkelijk dat de Griekse eenheid om vóór het rapport te stemmen partijgrenzen overschrijdt. Twee Griekse leden van de Europese Volkspartij, die vooral tegen het Balfe-rapport zouden stemmen, spraken zich sterk uit voor het rapport. Zowel Panayotis Lambrias als Ioannis Boutos riepen op om voor het rapport te stemmen, en tegen Turkije. Als argumenten werden het militaire regime en de mensenrechtensituatie in Turkije genoemd, maar waarschijnlijk slechts om de Griekse anti-Turkije sentimenten te onderbouwen. Lambrias ging zelfs zo ver door te stellen dat het “hilarious” was om te doen alsof Turkije ooit deel uit zal maken van de Europese familie.⁹⁸

Tegenstanders van het Balfe-rapport waren de Europese Volkspartij (uitgezonderd de Griekse Europarlementariërs van deze partij) en de Europese Democraten. Uit de Europese Volkspartij spraken met name de Duitse Europarlementariërs zich uit voor het herstel van de relaties tussen de EEG en Turkije. Gerd Lemmer vond het belangrijk om de dialoog met Turkije open te houden, om op deze manier druk uit te kunnen oefenen op het land om de interne situatie te verbeteren. Een platform voor discussie om ideeën uit te wisselen was volgens Lemmer onontbeerlijk.⁹⁹ Ook Rudolf Wedekind nam het op voor de Turkse regering, want het was nog maar een paar jaar terug dat er een coup plaatsvond in het land. Sindsdien waren er grote stappen genomen, die simpelweg nog niet af waren.¹⁰⁰ Ernest Mühlen wilde zelfs economisch en

⁹⁷ Konstantinos Filinos, Griekenland, Communist, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

⁹⁸ Panayotis Lambrias, Griekenland, Europese Volkspartij, en Ioannis Boutos, Griekenland, Europese Volkspartij Konstantinos Filinos, Griekenland, Communist, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

⁹⁹ Gerd Lemmer, Duitsland, Europese Volkspartij, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985

¹⁰⁰ Rudolf Wedekind, Duitsland, Europese Volkspartij, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985

politiek herstel met het “bastion of Europe in the south-east of the Mediterranean”.¹⁰¹ De Griekse Europarlementariërs van de Europese Volkspartij weken, zoals eerder gezegd, af van de partijlijn. Tijdens de stemming over het rapport noemde de Duitse Jean Penders namens de Europese Volkspartij de situatie omtrent de Koerden “unpleasant”, maar was definitief van mening dat de opstelling van het Europees Parlement naar Turkije open moet zijn.¹⁰² Een verklaring voor de houding van de Duitse Europarlementariërs is dat Duitsland in de jaren '80 veel handel dreef met Turkije. Duitsland was de grootste importeur van Turkse goederen in de jaren '80. De onderlinge relaties tussen de landen waren daardoor goed.¹⁰³

De Europese Democraten sloten zich grotendeels aan bij de stellingen van de Duitse Europarlementariërs van de Europese Volkspartij. De Duitse Derek Prag noemde het Balfe-rapport onnauwkeurig, en was van mening dat de Turkse regering zich op de juiste weg van hervormingen bevindt. Prag zag ruimte voor verbetering van de interne situatie, en wilde daarom de dialoog met Turkije openhouden.¹⁰⁴ Ook de houding van Prag is, net als voor de Duitse leden van de Europese Volkspartij, te verklaren door de goede economische verhoudingen tussen Duitsland en Turkije.¹⁰⁵ De Britse Anthony Simpson wilde, net als zijn Duitse collega's, herstel van de relaties tussen de EEG en Turkije. Opvallend is dat Simpson de situatie van de Koerden sterk veroordeelt, en naar eigen zeggen zou deelnemen aan een “protest about the Turkish attitude to the Kurdish minority in Turkey”. Maar, zo stelde Simpson, alleen door nauwe contacten en uitwisseling van ideeën kan er wederzijds begrip voor elkaar ontstaan.¹⁰⁶ Groot-

¹⁰¹ Ernest Mühlen, Duitsland, Europese Volkspartij, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985

¹⁰² Jean Penders, Nederland, Europese Volkspartij, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

¹⁰³ European Stability Initiative, ‘German-Turkish economic relations’, (gevonden op: https://www.esiweb.org/index.php?lang=tr&id=281&story_ID=23&slide_ID=20).

¹⁰⁴ Derek Prag, Groot-Brittannië, Europees Democraat, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

¹⁰⁵ European Stability Initiative, ‘German-Turkish economic relations’, (gevonden op: https://www.esiweb.org/index.php?lang=tr&id=281&story_ID=23&slide_ID=20).

¹⁰⁶ Anthony Simpson, Groot-Brittannië, Europees Democraat, in EP debat ‘Human rights situation in Turkey’ op 22 oktober 1985.

Brittannië was na Duitsland de tweede importeur van Turkse goederen binnen de EEG. Het aanhalen van banden met Turkije was daardoor in Brits belang.¹⁰⁷

De Liberalen namen in het debat een neutrale positie in. De Franse Claude Wolff zag vooruitgang in de situatie in Turkije, en noemde grovere schendingen wereldwijd ter vergelijking. Toch wilde Wolff niet direct herstel van de betrekkingen tussen de EEG en Turkije, om twee redenen. Allereerst omdat de EEG overeenkomsten is aangegaan met Turkije, en daarom zich de interne situatie ter harte moet nemen. Daarnaast zorgde de aanhoudende kritiek vanuit het EP op Turkije voor het huidige tempo van hervormingen, volgens Wolff een positief tempo.¹⁰⁸ In de uitspraken van Wolff klinkt het toegenomen zelfbewustzijn van het EP en de positie die zij innam binnen de EEG als voorvechter van mensenrechten en democratie door.

Het Balfe-rapport werd uiteindelijk in de hoofdelijke stemming aangenomen, en dus werd besloten dat de banden tussen de EEG en Turkije voorlopig niet zouden worden aangehaald.¹⁰⁹

Deelconclusie

Het debat van 1985 past in de trend van een zelfbewust Europees Parlement dat niet schuwt om controversiële onderwerpen te behandelen. Waar over Turkije eerst in de jaren '60 en '70 in louter economische termen werd gedebatteerd, is de interne situatie nu van het grootste belang voor de betrekkingen tussen de EEG en Turkije. Over de rol van het Europees Parlement als voorvechter van mensenrechten en democratie werd stevig gediscussieerd in het debat. Het ontbreken van democratische waarden en het schenden van mensenrechten werd in het algemeen gezien als een obstakel in de relatie met Turkije. De Europese Volkspartij en de Europese Democraten zagen hier echter onvoldoende

¹⁰⁷ 'Commercial and Economic Relations between Turkey and the UK', Ministry of Foreign Affairs Turkey (gevonden op: <http://www.mfa.gov.tr/commercial-and-economic-relations-between-turkey-and-england.en.mfa>)

¹⁰⁸ Claude Wolff, Frankrijk, Liberaal, in EP debat 'Human rights situation in Turkey' op 22 oktober 1985.

¹⁰⁹ 'Vote on Report by mr. Balfe, drawn up on behalf of the Political Affairs Committee, on the human rights situation in Turkey (Doc. A2-117/85)' (22 oktober 1985).

reden in om betrekkingen met Turkije te blijven blokkeren, en wilden de dialoog met het land herstellen. Duitse en Britse economische belangen speelden in de motivatie van deze twee partijen een rol. Hoewel de Europese Volkspartij en Europese Democraten relatief grote partijen waren, was hun tegenstem tegen het rapport niet genoeg.¹¹⁰

Voor de Socialisten, Liberalen, Communisten en de Regenbooggroep waren het zich uitspreken tegen de mensenrechtenschendingen van het grootste belang. De Socialisten schaarden zich achter hun rapporteur, en omdat zij de in deze zittingsperiode de grootste partij waren, kwam het rapport mede door de fractiediscipline van de Socialisten door de stemming heen. De situatie van de Koerdische minderheid was vooral voor de Communisten en de Regenbooggroep van gewicht om de betrekkingen met Turkije voorlopig niet te herstellen. Het verbod van de Communistische partij in Turkije, de Griekse nationalistische sentimenten, alsook de betrokkenheid van Vlaamse nationalist bij de stateloze Koerden waren motivaties voor de standpunten van deze partijen.

Opvallend is dat Europarlementariërs in dit debat vooral volgens nationale lijnen leken te opereren. De Britse en Duitse Europarlementariërs van de Europese Volkspartij en de Europese Democraten wilden graag herstel van de politieke en vooral economische relaties tussen de EEG en Turkije. De Britse en Duitse belangen in handel met Turkije waren in deze jaren substantieel.¹¹¹ Britse en Duitse leden van andere Europese politieke partijen hielden zich in het debat stil. En Griekse Europarlementariërs spraken zich, ingegeven door hun patriottistische gevoelens, uit tegen herstel van de betrekkingen met Turkije. De situatie van de Koerden lijkt in het geval van de Grieken aangehaald te worden om de nationalistische sentimenten te maskeren.

De wetenschappelijke literatuur behandelt over het algemeen, uitgezonderd Casier, de Koerdische Kwestie in relatie tot de Turkse toetreding tot de EEG/EU pas vanaf 1987/1999. Het debat laat zien dat de interne situatie van Turkije en

¹¹⁰ Zie Bijlage I voor de zetelaantallen tijdens de tweede zittingsperiode van het Europees Parlement.

¹¹¹ Zie voetnoten 104 en 108.

de Koerdische Kwestie al vóór de lidmaatschapsaanvraag van Turkije in 1987 en de beslissing van de top van Helsinki in 1999 een fel betwist onderwerp was, waar de meningen van de Europarlementariërs door nationale en partijpolitieke overwegingen sterk uiteenliepen. De analyse van het Balfe-rapport en het aansluitende debat laten ook de positie van het Europees Parlement binnen de Europese instellingen als voorvechter van mensenrechten en democratie naar voren komen.

Casus II: Het Dury-rapport en bijbehorend debat in 1992

Historische context

In 1987 diende Turkije een officiële aanvraag tot lidmaatschap bij de Europese Economische Gemeenschap in. De Turkse aanvraag werd in eerste instantie in 1989 verworpen, met als onderbouwing dat de recente uitbreiding van de EEG met Griekenland, Spanje en Portugal de economische uitbreidingsfondsen had uitgeput.¹¹² Ook was de stap volgens de Commissie nog 'prematuur', en stonden mensenrechtenschendingen de Turkse lidmaatschapsaanvraag in de weg.¹¹³ Hoe dan ook werd Turkije niet afgekeurd omdat het geen Europees land zou zijn, zoals dat met Marokko in 1987 wel was gebeurd.¹¹⁴ Wel werden als gevolg van de lidmaatschapsaanvraag de sinds 1980 bevroren relaties tussen de EEG en Turkije in 1988 genormaliseerd.¹¹⁵ De Turkse aanvraag zorgde ervoor dat de debatten en moties in het Europees Parlement die betrekking hadden op Turkije zich ook richtten op deze aanvraag.

In hetzelfde jaar stemde het Europees Parlement over een motie inzake de Armeense genocide.¹¹⁶ In de motie werd ook de situatie omtrent minderheden in Turkije aangekaart. De Koerdische kwestie was weliswaar ingekapseld in een motie over de situatie van minderheden in Turkije in het algemeen, maar het Europees Parlement erkende met het aannemen van de motie voor het eerst dat het ontkennen van het bestaan van de Koerdische kwestie een obstakel vormt voor toetreding van Turkije tot de EEG.¹¹⁷

Met de val van de Berlijnse Muur in 1989 veranderden de geopolitieke verhoudingen wereldwijd in hoog tempo. Turkije werd door het Westen nu gezien als potentieel bondgenoot om de stabiliteit in het Midden-Oosten te

¹¹² De Angelis, 'Political discourse in the European parliament', p. 162.

¹¹³ 'Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community' (20 December 1989).

¹¹⁴ De Angelis, 'The political discourse of the European Parliament', p. 159.

¹¹⁵ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 74.

¹¹⁶ 'European Parliament Resolution on a political solution to the Armenian question, Doc. A2-33/87' (18 juni 1987).

¹¹⁷ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 85.

bewaren.¹¹⁸ Vanuit de Verenigde Staten kwam er druk op de EEG te staan om de lidmaatschapsaanvraag van Turkije uit 1987 positief te beantwoorden.¹¹⁹ De VS zagen Turkije graag opgenomen in het Europese democratische blok om vrede en veiligheid in de regio te garanderen. Tegelijkertijd zagen de VS en de EEG potentiële lidstaten in de oud-Sovjetstaten in Midden- en Oost-Europa, en begon onderhandelingen over associatieovereenkomsten met de zogenaamde Laken Tien.¹²⁰ De EEG werd op deze manier gedwongen haar aandacht te verdelen over de landen die wilden toetreden tot de Gemeenschap, waardoor er een 'race' naar lidmaatschap leek te ontstaan.¹²¹

De EEG veranderde van naam in de Europese Unie, toen het Verdrag van Maastricht op 7 februari 1992 werd getekend. Met de ondertekening van het Verdrag was volgens van Meurs sprake van een doorbraak naar een 'politiek' Europa.¹²² Europese integratie beperkte zich niet meer alleen tot een gemeenschappelijke markt, maar ook een gemeenschappelijke munt, een binnenlands beleid en een buitenlands en veiligheidsbeleid. Het Europees Parlement kreeg met het Verdrag van Maastricht definitief een grotere rol binnen de EU, want voortaan moest nieuwe wetgeving zowel door de Raad van Ministers als het EP worden goedgekeurd in de zogenaamde co-decisieprocedure. Deze procedure gold ook voor goedkeuring van associatieovereenkomsten, lidmaatschapsaanvragen en goedkeuring van volledig lidmaatschap. Hoewel het verdrag op 1 november 1993 pas in werking trad, zorgden de aanstaande veranderingen ervoor dat het EP meer aanzien kreeg binnen de Europese instituties.¹²³

Vanaf 1990 nam PKK-geweld substantieel toe. De Turkse regering sloeg hard terug, met als dieptepunt 31 doden tijdens de Newroz-viering van het

¹¹⁸ Göris, 'European identity and Turkish membership', p. 19.

¹¹⁹ Ibidem, p. 19.

¹²⁰ Deze tien landen zijn Grieks-Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. De landen zouden uiteindelijk in 2004 tegelijkertijd toetreden tot de EU.

¹²¹ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 76

¹²² Van Meurs, 'Europa in alle staten', p. 190.

¹²³ Ibidem, p. 200.

Koerdische nieuwjaar. De relatie tussen Turkije en de EU kwam door de harde Turkse militaire repressie flink onder druk te staan.¹²⁴

Het Dury-rapport

In 1991 kreeg de Belgische Sociaaldemocratische Europarlementariër Raymonde Dury de opdracht de interne situatie in Turkije in kaart te brengen, met de vraag of Turkije aanspraak kon maken op financiële ondersteuning vanuit de EU.¹²⁵ Hoewel de motie van het rapport stelde dat Turkije nog steeds niet voldoet aan de voorwaarden van het kandidaat-lidmaatschap, ging Dury in het rapport ruim in op de geopolitieke belangen van Turkije voor de EU.¹²⁶ De unieke positie van het land, de culturele en religieuze diversiteit en wil om betrokken te zijn bij Westerse instellingen zoals de Raad van Europa en de NAVO wezen er volgens Dury op dat Turkije een verbindende factor kan zijn in een instabiele regio.

Dury leverde veel kritiek op de aanpak van het PKK-geweld van de Turkse regering en haar beleid ten opzichte van de Koerdische minderheid. De repressie van de Koerden en het weigeren van de culturele rechten van de Koerden moesten volgens Dury worden opgeheven om verdere politieke integratie van Turkije in de EU te realiseren. Het rapport wilde meer economische hulpmiddelen voor Turkije, om haar op gelijke wijze te behandelen als andere aankomende kandidaat-lidstaten in het verleden. Concluderend stelt Dury:

“The European Community has every interest in improving relations with Turkey, while not abandoning its demands as regards democracy and respect for human rights.”¹²⁷

De Sociaaldemocratische partijlijn klinkt door in het rapport van Dury. De Sociaaldemocraten vonden de geopolitieke rol die Turkije kan spelen in de regio na de val van de Berlijnse Muur van cruciaal belang. Ook volgde Dury de positie

¹²⁴ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 78

¹²⁵ De Socialistische partij hernoemde zich in de derde zittingsperiode naar de Sociaaldemocratische partij.

¹²⁶ 'Report of the Committee on Foreign Affairs and Security on EC-Turkey relations' door rapporteur Raymonde Dury, gepubliceerd op 21 mei 1992.

¹²⁷ Ibidem.

van Frankrijk. Frankrijk was tijdens en na de Koude Oorlog een belangrijke partner van de Verenigde Staten.¹²⁸ De druk van de VS om Turkije meer te verankeren in de Westerse invloedssfeer is ongetwijfeld van invloed geweest op het rapport van Dury.

Het debat op 17 november 1992

In het debat waren de drie grootste partijen, de Europese Volkspartij, de Sociaaldemocraten en de Liberalen voorstander van de motie die ligt besloten in het rapport. Niet geheel verrassend sloten de Sociaaldemocraten zich aan bij het standpunt wat hun eigen rapporteur inneemt. De Belgische Sociaaldemocraat Marc Galle noemde het rapport “gebalanceerd”.¹²⁹ De Sociaaldemocraten zagen het aanhalen van relaties tussen de EU en Turkije als de beste manier om hervormingen op het gebied van minderheidsrechten af te dwingen. Galle wilde echter niet dat de toekomstige relatie met Turkije ten koste van de Koerden gaat. De Franse Claude Cheysson zag het nut in van de motie: “Like it or not, we need close ties with Turkey.”¹³⁰ Ook voormalig rapporteur Richard Balfe van Groot-Brittannië wilde een nauwe relatie met Turkije, waarin dialoog de hoofdrol speelt.¹³¹ Geopolitieke overwegingen waren voor de Sociaaldemocraten van groot belang. De nauwe banden tussen de Verenigde Staten, Frankrijk en Engeland speelden een rol in de totstandkoming van het standpunt van de Sociaaldemocraten.

De Europese Volkspartij en Europese Democraten namen de geopolitieke argumentatie van rapporteur Dury over.¹³² De Duitse Otto von Habsburg zei dat de EU elk belang heeft bij een stabiele Midden-oostenregio.¹³³ Tijdens het debat

¹²⁸ Hakan Yilmaz, ‘Turkish identity on the road to the EU: basic elements of French and German oppositional discourses’, *Journal of Southern Europe and the Balkans* no. 9 vol. 3 (13 november 2009), p. 299.

¹²⁹ Marc Galle, België, Sociaaldemocraat, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹³⁰ Claude Cheysson, Frankrijk, Sociaaldemocraat, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹³¹ Richard Balfe, Groot-Brittannië, Sociaaldemocraat, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹³² In de derde zittingsperiode van het Europees Parlement fuseerden de Europese Volkspartij en de Europese Democraten.

¹³³ Otto von Habsburg, Duitsland, Europese Volkspartij, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

hield de EVP zich verder stil. Een verklaring zou kunnen zijn dat zij de gevoeligheid van het geopolitieke argument onderkende, en niet het debat tegen zich wilde laten keren door mensenrechten op de tweede plaats te zetten. Alleen de Griek Ioannis Pasmazoglou week van de partijlijn af, door het rapport inconsistent te noemen en het Europees Parlement onwaardig indien de motie van Dury wordt aangenomen.¹³⁴ De Griekse anti-Turkse sentimenten door de aanhoudende Cyprus-kwestie verklaren de positie van Pasmazoglou.

De Liberalen en Democratische Reformistengroep zagen in Turkije een volwaardige gesprekspartner voor de EU.¹³⁵ De Spaanse Jessica Larive zag dat Turkije in staat is om een capabele en stabiele democratie te worden.¹³⁶ Zij veroordeelde zowel de PKK als de Turkse regering voor de geweldsuitbarstingen van de afgelopen periode. Ook de Portugese Jose Mendes Bota vond de economische steun van de EU aan Turkije een goed idee: “Turkey is our friend, who needs help.”¹³⁷ De Liberalen zagen in een verdere integratie van Turkije in de EU een hefboomeffect om hervormingen in Turkije te bewerkstelligen.¹³⁸

De kleinere Europese politieke partijen waren tegenstander van het rapport en de motie.¹³⁹ De Italiaanse Luciano Vecchi sprak namens het Verenigd Europees Links (GUE) dat er blokkades moeten worden weggenomen in de relatie tussen Turkije en de EU, waarin de Koerdische Kwestie het grootste obstakel is.¹⁴⁰ Om deze reden zou GUE volgens hem tegen de motie stemmen. Ook de Duitse Claudia Roth van de Groenen zag alleen maar achteruitgang in de situatie van de Koerdische minderheid, waardoor het rapport van Dury achter de feiten aan is gaan lopen.¹⁴¹ De Groenen wilden dat het rapport teruggaat naar de tekentafel. En ook de Regenbooggroep verwierp het rapport, want zij vond dat het

¹³⁴ Ioannis Pasmazoglou, Griekenland, Europese Volkspartij, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹³⁵ De Liberalen hernoemden zich in de derde zittingsperiode naar de Liberaal- en Democratische Reformistengroep.

¹³⁶ Jessica Larive, Spanje, Liberaal, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹³⁷ Jose Mendes Bota, Portugal, Liberaal, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹³⁸ Senem Aydin, ‘Views of the European Parliament on Turkish Accession.’ in: *Michael Emerson and Senem Aydin, CEPS Turkey in Europe Monitor* no. 4 (2004), p. 33.

¹³⁹ Het Verenigd Europees Links kwam voort uit de Communistische partij. De Groenen kwamen voort uit wat voorheen de Regenbooggroep heette.

¹⁴⁰ Luciano Vecchi, Italië, GUE, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹⁴¹ Claudia Roth, Duitsland, Groenen, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

geopolitieke argument om de relatie met Turkije aan te halen niet ten koste mocht gaan van de situatie van de Koerden. Alleen door een tegenstem kon het Europees Parlement Turkije “forceren” om mensenrechten te respecteren.¹⁴² De GUE en Groenen zetten de lijn hun standpunten uit de jaren '80 door. De Koerdische Kwestie was volgens deze partijen steeds het grootste obstakel in de relatie tussen Turkije en de EU.

Opvallend was de inbreng van enkele onafhankelijke Europarlementariërs. De Griek Sotiris Kostopoulos noemde het rapport “anti-Grieks” en “politiek afstotend” en somde daarvoor vele argumenten op, waaronder de genocide die wordt gepleegd op de Koerden.¹⁴³ De Nederlandse Leen van der Waal stemde tegen de motie, met als reden dat Turkije überhaupt geen lid van de EU mocht en kon worden. Turkije was volgens de Waal gelegen in Azië, verschilde in religieuze zin met de EU en noemt Turkije respectloos tegenover Christelijke minderheden.¹⁴⁴ De argumenten van de onafhankelijke Europarlementariërs speelden in op de eerste anti-Turkse sentimenten onder de bevolking van de Europese lidstaten. De toename in geweld in Turkije en succesvolle propaganda door de Koerdische diaspora zorgden voor een negatieve ontwikkeling in de publieke opinie.¹⁴⁵

Deelconclusie

De Koerdische Kwestie werd in dit debat door de Sociaaldemocraten, de Europese Volkspartij en de Liberalen ondergeschikt gemaakt aan de geopolitieke belangen van Turkije. De nationale posities van de bondgenoten van de Verenigde Staten klinken door in de uitspraken van de Europarlementariërs. Franse, Britse en Duitse parlementariërs wilden graag de banden aanhalen met Turkije, om haar positie als brug naar het Midden-Oosten te bestendigen.

¹⁴² Max Simeoni, Italië, Regenbooggroep, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹⁴³ Sotiris Kostopoulos, Griekenland, onafhankelijk, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹⁴⁴ Leen van der Waal, Nederland, onafhankelijk, in het debat ‘EC-Turkey relations’ op 17 november 1992.

¹⁴⁵ Casier, ‘The politics of solidarity: the Kurdish Question in the European Parliament’, p. 208.

Kleinere Europese partijen, zoals de GUE en de Groenen, spraken hun afschuw uit over de prioriteiten van de EEG. Zij wilden dat het EP hun identiteit als voorvechter van mensenrechten niet afvalt. De Koerdische Kwestie was voor deze partijen het grootste obstakel om de banden met Turkije aan te halen. Geopolitiek belang van Turkije speelde voor de GUE en de Groenen een ondergeschikte rol.

in dit debat kwamen drie grote historische ontwikkelingen samen: het Europees Parlement had met het Verdrag van Maastricht meer bevoegdheden verkregen, net toen de interne situatie in Turkije verslechterde. Tegelijkertijd bewoog Turkije zich met haar lidmaatschapsaanvraag in 1987 naar toetreding tot de EU, ook door het geopolitieke belang van Turkije door de val van de Berlijnse Muur. De verklaring van Müftüler-Bac dat de val van de Berlijnse Muur de geopolitieke importantie van Turkije sterk verminderde, komt in het Dury-rapport en het debat geenszins naar voren.¹⁴⁶ De val van de Muur zorgde er juist voor dat het belang van Turkije als brug naar het Midden-Oosten werd vergroot.¹⁴⁷

De Europarlementariërs beseften zich dat door de toename van hun bevoegdheden voor het Verdrag van Maastricht zij daadwerkelijk een belangrijke rol konden spelen in de relatie tussen de EU en Turkije. Het debat toont dat de grote Europese politieke partijen (de Europese Volkspartij, de Sociaaldemocraten en de Liberalen) zich hier terdege van bewust waren. Zij grepen het rapport aan om Turkije verder te betrekken bij Europese integratie. Toch bleef het Europees Parlement over het algemeen kritisch over mensenrechtenschendingen. Het EP nam haar positie als Europese instelling dat mensenrechten voorstaat in het debat zeer serieus. De Koerdische Kwestie speelde in deze taakopvatting een grote rol voor veel Europese politieke partijen.

Ali Resul Usul maakt in de wetenschappelijke literatuur als enige melding van het Dury-rapport. Volgens Usul maakte het rapport de betrekkingen tussen de EU en Turkije afhankelijk van zowel de Cyprus-kwestie als de Koerdische

¹⁴⁶ Müftüler-Bac, 'The never-ending story: Turkey and the European Union', p. 245.

¹⁴⁷ Göris, 'The European identity & Turkish membership', p. 19.

Kwestie.¹⁴⁸ De economische steun vanuit de EU werd, zoals gezien in het debat, bepaald door de vraag of de interne situatie van Turkije verbeterd was. Toch lijkt het erop dat de geopolitieke argumenten het in dit debat wonnen van de voorvechters van mensenrechten en democratie. De Koerdische Kwestie stond desondanks hoog op de agenda van verschillende Europese politieke partijen.

¹⁴⁸ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 85

Casus III: Debat over de douane-unie tussen Turkije en de EU in 1995

Historische context

In 1993 besloot de EU op de Kopenhagen-top om criteria tot lidmaatschap van de Unie te formaliseren. De institutionalisering van de Europese politieke waarden in de Kopenhagen-criteria werden hiermee een feit.¹⁴⁹ De EU zou voortaan kandidaat-lidstaten stevig onderwerpen aan deze criteria. Er was nu sprake van een formeel minderheidsrechtencriterium, dat als volgt werd geformuleerd:

“Een land moet: stabiele instellingen hebben die de democratie, de rechtsstaat, de eerbiediging van de mensenrechten en respect voor minderheden waarborgen.”¹⁵⁰

De Kopenhagen-criteria waren echter onnauwkeurig geformuleerd, waardoor er veel ruimte lag voor interpretatie. De criteria zouden in de jaren die volgden daarom door voor- en tegenstanders van Turkse toetreding worden gehanteerd.

De Ankara-overeenkomst tussen de EEG en Turkije van 1963 voorzag dat Turkije uiteindelijk zou deelnemen aan een douane-unie met de EEG, maar pas in de jaren '90 werd de overeenkomst als zodanig uitgewerkt. De onderhandelingen over de douane-unie verliepen stroef, vanwege de constante mensenrechtenschendingen die plaatsvonden in Turkije.¹⁵¹ De Verenigde Staten drongen echter sterk aan op de realisatie van de douane-unie, om Turkije te verankeren in 'Europa' en om fundamentalisten niet aan de macht te helpen.¹⁵² Het Europees Parlement blokkeerde in 1994 in eerste instantie de ratificatie van de douane-unie, als protest tegen de gevangenneming van enkele Koerdische parlementariërs.¹⁵³ Op 14 februari 1995 debatteerde het EP nogmaals over de ratificatie van de douane-unie.

¹⁴⁹ De Angelis, 'Political discourse in the European Parliament', p. 158.

¹⁵⁰ Kopenhagen-criteria (gevonden op https://www.europa-nu.nl/id/vh7eg8yibqzt/criteria_van_kopenhagen)

¹⁵¹ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 78.

¹⁵² Göris, 'European identity and Turkish membership', p. 19.

¹⁵³ De Angelis, 'Political discourse in the European Parliament', p. 175.

Het debat

In een relatief kort debat waren vooral tegenstanders van de douane-unie te horen. De situatie van de gevangengenomen Koerdische politici was tot breekpunt van het Europees Parlement gemaakt. Europarlementariërs zagen vooral achteruitgang op het gebied van mensenrechten, waar zij juist hadden gehoopt op vooruitgang om de overeenkomst met Turkije te kunnen sluiten.

De Sociaaldemocraten wilden opschorting van de gesprekken met Turkije zolang er geen verbetering optreedt in de mensenrechtensituatie. De Britse Pauline Green noemde de overeenkomst anders “ongebalanceerd” en “eenzijdig”.¹⁵⁴ Turkije was volgens Green niet bereidwillig om de situatie te verbeteren, waardoor de EU een verkeerd signaal zou afgeven aan de Turkse regering indien het de overeenkomst tekent. De Duitse Mechtild Rothe zou een ‘ja’ van het EP een aanmoediging vinden voor de Turkse regering om door te gaan met haar huidige praktijken van mensenrechtenschendingen.¹⁵⁵ De Griekse Yannis Kranidiotis wilde dat het EP standvastig blijft als “custodian of the values and principles of democracy and human rights.”¹⁵⁶

De GUE/NGL vond het van groot belang om de Europese waarden uit te blijven dragen.¹⁵⁷ De Franse Aline Pailler noemde het zelfs van essentieel belang om niet in te schikken tijdens het verdedigen van “onze waarden”.¹⁵⁸ Wanneer het sluiten van de overeenkomst uiteindelijk werd verworpen door het EP was de GUE/NGL “zeer verheugd”. De Groenen sloten zich aan bij het standpunt van de GUE/NGL. Zolang er geen verbeteringen plaatsvonden was er geen reden om een dergelijke overeenkomst met Turkije te sluiten, aldus de Duitse Claudia Roth.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Pauline Green, Groot-Brittannië, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

¹⁵⁵ Mechtild Rothe, Duitsland, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

¹⁵⁶ Yannis Kranidiotis, Griekenland, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

¹⁵⁷ De GUE/NGL (de fractie Europees Unitair Links/Noords Groen Links komt voort uit wat voorheen de GUE (Verenigd Europees Links) heette.

¹⁵⁸ Aline Pailler, Frankrijk, GUE/NGL, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

¹⁵⁹ Claudia Roth, Duitsland, Groenen, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

Wel was Roth geen voorstander van het isoleren van Turkije, want “as far as I am concerned, Turkey is part of Europe.”

In het debat over de overeenkomst over de douane-unie was alleen de Europese Volkspartij en Europese Democraten voor het sluiten van de overeenkomst. De Britse James Moorhouse vond de situatie van de gevangengenomen Koerdische politici “ernstig”, en wilde dat de Europese Commissie een voortgangsrapport over de situatie opstelt.¹⁶⁰ Verder wilden de Europarlementariërs van de Europese Volkspartij dat de overeenkomst over de douane-unie in dialoog met Turkije gesloten wordt. Dat gesprekken met Turkije op voorwaarde van verbetering van de situatie plaatsvinden kon volgens de Duitse Elmar Brok “eerwaardig” zijn.¹⁶¹ De Britten en Duitsers van de EVP/ED trokken hun lijn uit eerdere debatten door. Verdere economische integratie van Turkije in de EU werd door deze twee landen aangemoedigd.

Deelconclusie

Het Europees Parlement was in het debat over de douane-unie met Turkije overwegend eensgezind. Europarlementariërs wilden dat het EP vasthield aan haar rol als voorvechter van mensenrechten en democratie. De vrijlating van Koerdische politici was voor hun een breekpunt in hun beslissing over de toekomst van de douane-unie. De Koerdische Kwestie speelde in hun onderbouwing een hoofdrol. Opvallend is dat de in 1993 aangenomen Kopenhagen-criteria in het debat nauwelijks werden genoemd. Het politieke criterium over minderheidsrechten zou voor Europarlementariërs de perfecte aanleiding kunnen zijn om het verdrag over de douane-unie te blokkeren, maar zij bedienden zich evenwel van argumenten over minderheidsrechtenschendingen.

¹⁶⁰ James Moorhouse, Groot-Brittannië, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

¹⁶¹ Elmar Brok, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Customs Union between the EU and Turkey’ op 14 februari 1995.

Alleen een deel van de Europese Volkspartij was voorstander van de directe totstandkoming van de douane-unie met Turkije. Zij noemden de schendingen van mensenrechten “ernstig”, maar wilden desondanks doorgaan met de economische integratie van Turkije in de EU. De economische belangen speelden voor deze Europarlementariërs een grotere rol dan mensenrechten.

De grotendeels eensgezinde tegenstem van het EP tegen het verdrag komt in de wetenschappelijke literatuur enkele keren ter sprake. De Angelis ziet in de uitstelling van de inwerkingtreding van de douane-unie een toename van de druk vanuit het EP op de Turkse regering.¹⁶² Usul beschrijft de druk vanuit de VS en de Europese lidstaten op het EP om het verdrag te ratificeren, vanwege het geopolitieke en economische belang van de douane-unie.¹⁶³ Het debat laat volgens beide auteurs zien dat het EP een steeds belangrijkere rol ging spelen in het Europese beslissingsproces.

Het debat laat zien dat het EP over het algemeen haar waarden boven realpolitik verkiest, waarbij de Koerdische Kwestie de hoofdrol speelt. Uiteindelijk stemde het EP op 13 december, na garanties vanuit Turkije over de vrijlating van de Koerdische politici, vóór de douane-unie. Het EP nam tegelijkertijd een motie aan over de mensenrechtensituatie in Turkije. In de motie wordt opgeroepen om zowel de Turkse regering als de PKK alles in hun macht doen om tot een politieke en niet-militaire oplossing van het conflict te komen.¹⁶⁴

¹⁶² De Angelis, ‘Political Discourse in the European Parliament’, p. 177.

¹⁶³ Usul, ‘Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality’, p. 95.

¹⁶⁴ ‘Resolution on the Human Rights Situation in Turkey’ van 13 december 1995, OJ C017 p. 46 (1996).

Casus IV: Debat over toekenning kandidaat-lidmaatschap Turkije in 1999.

Historische context

In december 1995 zette het Europees Parlement weer een stap in het veroordelen van de Turkse regering omtrent de Koerdische Kwestie. Zana, de eerste Koerdische vrouwelijke parlementariër, werd door de Turkse regering haar parlementaire immuniteit afgenomen en tot 15 jaar gevangenschap veroordeeld na het spreken van Koerdisch in het Turks parlement. Het EP heeft haar, na de nominatie dankzij 217 leden van de Sociaaldemocratische groep, in december 1995 de Sakharov-prijs toegekend voor haar verdediging van de mensenrechten en de inzet voor het bereiken van een vreedzame, democratische oplossing voor het conflict tussen de Turkse regering en de Koerdische bevolking.¹⁶⁵ In de jaren die volgden zou het EP regelmatig moties indienen met de eis Zana vrij te laten, waardoor de gevangenschap van Zana een pijnpunt werd in de relatie tussen het EP en Turkije.¹⁶⁶

Vlak voor de aanstaande Europese top in Helsinki in 1999 werd de leider van de PKK, Abdullah Öcalan, opgepakt. Öcalan werd in februari 1999 gearresteerd en gevangengenomen door Turkije, en in eerste instantie veroordeeld tot de doodstraf. Dit vonnis stond echter onder druk, omdat Turkije de doodstraf diende af te schaffen wilde zij aanspraak maken op het lidmaatschap van de Europese Unie.¹⁶⁷ Hoewel het Europees Parlement geen separaat debat hield over de zaak van Öcalan, kwamen de doodstraf en de vooruitgang op het gebied van mensenrechten in deze periode ruimschoots aan bod.

De Europese Commissie besloot in 1998 jaarlijks voortgangsrapporten over de toetreding van Turkije te publiceren. De voortgangsrapporten nemen sindsdien een kritische positie in ten aanzien van Turkije voor wat betreft de Koerdische Kwestie. Het EC roept in elk van haar voortgangsrapporten op tot een politieke

¹⁶⁵ Leyla Zana, Sakharov-laureate (gevonden op: http://www.europarl.europa.eu/intcoop/sakharov/laureates/zana_en.html)

¹⁶⁶ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 84.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 124.

oplossing van het conflict.¹⁶⁸ De kritische positie van de Commissie is volgens Marlies Casier te verklaren door de aanhoudende kritiek van het EP op de Turkse regering inzake de Koerdische Kwestie.¹⁶⁹

Tegelijkertijd werd Turkije in 1999 tijdens de Europese top in Helsinki daadwerkelijk uitzicht geboden op het kandidaat-lidmaatschap. land maakte, indien het voldoende vooruitgang boekte, hierdoor aanspraak op eventuele opening van toetredingsonderhandelingen met de EU. Ook speelde mee dat de Duitse bondskanselier Helmut Kohl, een fel tegenstander van Turkse toetreding, werd opgevolgd door Gerhard Schröder. Schröder was in tegenstelling tot zijn voorganger zeer betrokken bij de Turkse toetreding, en maakte zich hard voor verdere integratie van Turkije in de Europese gemeenschap.¹⁷⁰

Het debat

In het debat op 14 december 1999 reflecteerde het Europees Parlement op de beslissing die werd genomen op de Helsinki-top van 10 en 11 december om Turkije het kandidaat-lidmaatschap van de EU in het vooruitzicht te stellen. In het debat staan voor- en tegenstanders van deze beslissing tegenover elkaar.

Onder de voorstanders van de beslissing waren de Liberalen, de Europese Volkspartij en Europese Democraten, en de Sociaaldemocraten. Namens de Liberalen sprak de Nederlander Bob van den Bos van een positieve beslissing en noemt de top van Helsinki een groot succes.¹⁷¹ Ook de Britse Sarah Ludford stond positief tegenover de beslissing, en was van mening dat de beslissing zou bijdragen aan snellere hervormingen op het gebied van democratie en mensenrechten. Ludford vond het echter verbazingwekkend dat in de slotverklaring van Helsinki geen enkele verwijzing werd gemaakt naar de Koerdische Kwestie. Turkije droeg volgens Ludford de Europese waarden niet

¹⁶⁸ 'Regular report from the Commission on Turkey's progress towards accession', Europese Commissie 1998.

¹⁶⁹ Casier, 'The politics of solidarity. The Kurdish Question in the European Parliament', p. 208.

¹⁷⁰ Zürcher, 'Turkije. Een moderne geschiedenis', p. 325.

¹⁷¹ Bob van den Bos, Nederland, Liberaal, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

uit wanneer zij het bestaan van de identiteit van haar Koerdische burgers bleef ontkennen. Ze verwelkomde de eventuele afschaffing van de doodstraf, maar Ludford wilde dat de EU duidelijk maakte dat gesprekken met Turkije worden afgebroken wanneer Öcalan toch werd geëxecuteerd.¹⁷²

De positie van Ludford valt te verklaren door de Britse positie om Turkije verder te integreren in de Europese Unie. Groot-Brittannië was sinds het tekenen van het Verdrag van Maastricht in 1992 en de ingang van de douane-unie in 1995 meer voorstander van verdere economische integratie, maar niet van verdieping van de politieke integratie.¹⁷³ Groot-Brittannië hoopte dat door het lidmaatschap van Turkije een lossere verbond van natiestaten zou ontstaan, waarmee verdere politieke integratie vertraagd zou worden.

Namens de Sociaaldemocraten sprak de Zweedse Pierre Schori zijn blijdschap uit met het besluit van 'Helsinki'. Volgens Schori was het nu aan het Turkije om te laten zien dat zij in staat was om vergaande hervormingen door te voeren.¹⁷⁴ Zijn Oostenrijkse partijgenoot Hannes Swoboda sloot zich aan bij Schori: 'Turkey has to do the work.' Swoboda was van mening dat Turkije de Koerdische Kwestie op een ordentelijke manier diende op te lossen, en vond het hoopvol dat Turkije sinds enkele maanden erkende dat er überhaupt sprake was van een Koerdische Kwestie. Het feit dat er op dit gebied vooruitgang was geboekt, was volgens Swoboda genoeg om te verbloemen dat de Turkse regering nog niet wist hoe het de Kwestie moet oplossen.¹⁷⁵ Ook de Griekse Sociaaldemocraat Giorgos Katiforis noemde de aanvaarding van het kandidaat-lidmaatschap door Turkije zelfs "courageous", en noemde grote sociale veranderingen "inevitable, which will certainly include satisfactory restoration of the rights of the Kurdish nation."¹⁷⁶

¹⁷² Sarah Ludford, Groot-Brittannië, Liberaal, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

¹⁷³ Aydin, "Views of the European Parliament on Turkish Accession", p. 30.

¹⁷⁴ Pierre Schori, Zweden, Sociaaldemocraat, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

¹⁷⁵ Hannes Swoboda, Oostenrijk, Sociaaldemocraat, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

¹⁷⁶ Giorgos Katiforis, Griekenland, Sociaaldemocraat, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

Het standpunt van de Europese Volkspartij en Europese Democraten (EVP-ED) kwam grotendeels overeen met het standpunt van de Sociaaldemocraten. Het was volgens de Griekse Giorgis Dimitrakopoulos belangrijk dat Turkije zelf liet zien te willen veranderen en de aan de talrijke voorwaarden wilde voldoen. Turkije moest mensenrechten, democratie en haar buurlanden respecteren om deel te worden van de Europese familie.¹⁷⁷ De Nederlander Arie Oostlander vond dat de Europese Unie even streng moet zijn als voor andere toetredende landen. De grenzen van Europa hielden volgens Oostlander op waar de grenzen van de democratische rechtstaat ophielden te bestaan.¹⁷⁸ Ook de Duitse Elmar Brok vond het belangrijk dat de EU streng blijft, en dat de Kopenhagen-criteria niet afgezwakt werden.¹⁷⁹

Alleen de Duitse Werner Langen week af van de partijlijn van de EVP/ED. Het was volgens Langen van groot belang om toetredende landen een geloofwaardig vooruitzicht op lidmaatschap te stellen. In het geval van Turkije was dit volgens Langen niet gebeurd. De doodstraf die uitstond voor Abdullah Öcalan, de aanhoudende gevangenschap van Leyla Zana en het feit dat de Koerdische Kwestie nog steeds niet was opgelost droegen hier volgens Langen allemaal aan bij. "We therefore consider that this decision by the Summit was rushed and inappropriate."¹⁸⁰ Het feit dat Langen hier sprak namens een 'wij' doet vermoeden dat de EVP/ED gespleten was over de beslissing van de Helsinki-top. Hoewel andere tegenstanders zich niet als Langen namens de EVP/ED uitspraken, duidt de terughoudendheid van andere Europarlementariërs van deze partij erop dat de EVP/ED niet geheel eendrachtig tegenover het kandidaat-lidmaatschap van Turkije stond. Langen deed nog een opvallende uitspraak: "For us, an independent approach is the best alternative: security partnership, further development of customs union and permanent political dialogue, rather than announcing candidate status which (..) is more likely to create than to solve

¹⁷⁷ Giorgis Dimitrakopoulos, Griekenland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

¹⁷⁸ Arie Oostlander, Nederland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

¹⁷⁹ Elmar Brok, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

¹⁸⁰ Werner Langen, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in EP-debat 'Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE' op 14 december 1999.

problems.”¹⁸¹ Langen deed hiermee een voorzet op een Duitse positie die de komende jaren verder werd uitgewerkt: in plaats van volledig lidmaatschap van de EU wil Duitsland een geprivilegieerd partnerschap met Turkije aangaan.¹⁸²

Tegenstanders van de beslissing van de Helsinki-top waren de Confederale Fractie Europees Unitair Links/Noords Groen Links (GUE/NGL) en de Groenen. Beide partijen waren relatief kort van stof over de beslissing om Turkije het kandidaat-lidmaatschap toe te kennen. De Ierse Neil MacCormick sprak namens de Groenen van een “armzalige” stap naar democratisch deficiet van de EU. Ook de twee Griekse Europarlementariërs van de GUE/NGL spraken van een beknotting van de democratie.¹⁸³ Mihail Papayannakis zag een race van kandidaat-lidstaten ontstaan, waardoor er geen duidelijk uitbreidingsbeleid van de EU was te voeren.¹⁸⁴ Konstantinos Alyssandrakis vond de beslissing een beknotting van de democratie, en sprak zelfs van een aanmoediging van het Turkse regime om door te gaan met haar genocide van de Koerdische bevolking. Achter de beslissing van Helsinki zaten volgens Alyssandrakis imperialistische belangen.¹⁸⁵

Deelconclusie

Over het algemeen waren de grote Europese politieke partijen het met elkaar eens over de beslissing van de Helsinki-top. De Liberalen, Sociaaldemocraten en een overwegend deel van de Europese Volkspartij zagen dat de beslissing de EU meer vermogen gaf om hervormingen af te dwingen bij de Turkse regering. Deze standpunten sluiten aan bij de wetenschappelijke literatuur van verschillende politicologen en de conflictstudies. Tocci, en met haar andere auteurs van de conflictstudies, ziet dat het jaar 1999 de conditionaliteit van het lidmaatschap

¹⁸¹ Werner Langen, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in EP-debat ‘Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE’ op 14 december 1999.

¹⁸² De Angelis, ‘Political Discourse in the European Parliament’, p.167.

¹⁸³ Neil MacCormick, Ierland, Groenen/ALE, in EP-debat ‘Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE’ op 14 december 1999.

¹⁸⁴ Mihail Papayannakis, Griekenland, GUE/NGL, in EP-debat ‘Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE’ op 14 december 1999.

¹⁸⁵ Konstantinos Alyssandrakis, Griekenland, GUE/NGL, in EP-debat ‘Europese Commissie/Fins Voorzitterschap, Tsjetsjenië, OVSE’ op 14 december 1999.

sterk vergrootte.¹⁸⁶ De nationaliteit van Europarlementariërs was bij de totstandkoming van hun standpunt niet van invloed. De Koerdische Kwestie speelde voor de Europarlementariërs van de drie grootste partijen wel een rol, maar was niet doorslaggevend om de beslissing van de top van Helsinki te veroordelen.

Deze positieve opstelling tegenover Turkije was in het geval van de Sociaaldemocraten een breuk met haar eerdere stellingnames. Eerder waren mensenrechtenschendingen van zo groot belang voor deze partij dat zij betrekkingen met Turkije nog niet wilde aanhalen, of de totstandkoming van de douane-unie blokkeerden. De belangrijkste factor voor deze veranderde opstelling was het Duitse bondskanselierschap van Gerhard Schröder. Schröder was zeer betrokken bij de Turkse toetreding, en stond zeer positief tegenover verdere integratie van Turkije in de Europese gemeenschap.¹⁸⁷ Duitse Sociaaldemocraten hielden zich in het debat stil, wat misschien duidt op een gevoel van verlegenheid over hun verandering van houding. Voor de Sociaaldemocraten speelde ook mee dat door de beslissingsbevoegdheid van het Europees Parlement het belang van hun beslissing zwaar weegt. Om de deur voor Turkije niet dicht te gooien, stemden de Sociaaldemocraten in met de beslissing van Helsinki.

De kleinere Europese politieke partijen spraken zich juist fel uit tegen de beslissing van de top van Helsinki. Zowel de Groenen als de GUE/NGL spraken dat er dankzij de beslissing sprake was van een achteruitgang van de democratische waarden van de EU. De EU zou met haar besluit de Turkse regering aanmoedigen om door te gaan met de mensenrechtenschendingen. De schendingen van de rechten van de Koerdische minderheid waren leidend in de argumentatie van de twee partijen.

¹⁸⁶ Tocci, 'Conflict resolution in the neighbourhood', p. 126.

¹⁸⁷ Zürcher, 'Turkije. Een moderne geschiedenis', p. 325.

Casus V: Debat over het Oostlander-rapport op 4 juni 2003

Historische context

Sinds de beslissing om Turkije de status van kandidaat-lidstaat toe te kennen, had het land in het vooruitzicht van volledig lidmaatschap vele hervormingen doorgevoerd. Zo werd, onder druk van de EU, de doodstraf afgeschaft.¹⁸⁸ Hierdoor is de straf Abdullah Öcalan van ter doodveroordeling omgezet naar levenslang. Ook mogen sinds 2002 minderheidstalen worden gesproken en onderwezen. Hoewel de PKK na de arrestatie van Öcalan een eenzijdige wapenstilstand uitriep, werd de organisatie in 2002 op de Europese lijst van terreurorganisaties geplaatst.¹⁸⁹ De beslissing had als direct gevolg dat alle geldstromen vanuit de EU naar de PKK zouden worden geblokkeerd.

Op 14 maart 2003 werd in Turkije na parlementaire verkiezingen de Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling (AK-partij), een partij met een islamitisch programma, de grootste partij. Partijvoorzitter Recep Tayyip Erdogan werd hierdoor premier van Turkije. De partij maakte duidelijk dat zij zeer hervormingsgezind was, en wilde graag aan de EU laten zien dat zij bereid was vele concessies te doen om te mogen toetreden.¹⁹⁰ Deze hervormingsgezindheid werd in de EU warm ontvangen.

Het Oostlander-rapport

De Nederlandse Europarlementariër Arie Oostlander, van de Europese Volkspartij en Europese Democraten, kreeg in 2003 de opdracht om de interne situatie van Turkije in relatie tot de mogelijke beslissing om toetredingsonderhandelingen tussen de EU en Turkije te onderzoeken.¹⁹¹ Het rapport is in vergelijking met de eerdere rapporten over Turkije relatief beknopt,

¹⁸⁸ Usul, 'Democracy in Turkey. The impact of EU political conditionality', p. 125.

¹⁸⁹ 'Council Decision of 2 May 2002 implementing Article 2(3) of Regulation (EC) No 2580/2001 on specific restrictive measures directed against certain persons and entities with a view to combating terrorism and repealing Decision 2001/927/EC' (Europese Commissie, 2 mei 2002).

¹⁹⁰ Göris, 'European identity and Turkish membership', p. 21.

¹⁹¹ Rapport door Arie Oostlander; 'Report on Turkey's accession in reaction on the Commission report' (19 mei 2003).

met slechts enkele pagina's toelichting van de rapporteur. Het rapport spreekt van een traag hervormingsproces, waar de wil om te hervormen niet groot is. Oostlander noemde het essentieel dat Turkije voldoet aan de politieke waarden waar de EU veel waarde aan hecht, waarden die zijn gestoeld op een Joods-Christelijke en humanistische traditie. Deze waarden zouden zonder problemen moeten worden overgenomen door een Islamitische samenleving, zo stelde Oostlander. De EU moest geen 'wait and see' aanpak kiezen, maar de Turkse regering actief ondersteunen om aan de Kopenhagen-criteria te voldoen. Het rapport eindigt met een motie om de toetredingsonderhandelingen met Turkije nog niet te openen.¹⁹²

De motie riep wat betreft de situatie van de Koerden de Turkse regering op om gehoor te geven aan "de legitieme belangen van de Koerdische bevolking in Turkije en om hun deelname aan het politieke leven te waarborgen", en riep op om de spanningen met de Koerden weg te werken. De Koerdische Kwestie en de minderhedensituatie in Turkije kwamen voor in slechts twee van de 56 verklaringen die in de motie zijn opgenomen.¹⁹³

De Christendemocratische signatuur van Oostlander klinkt door in het rapport. De Joods-Christelijke waarden van de Europese Unie werden gebruikt als differentiatie met het Islamitische Turkije. Oostlander gaf hiermee een voorzet op de argumentatie waar de Christendemocraten zich in de komende jaren vaker op zullen beroepen, namelijk dat Turkije geen Europees land kan worden vanwege haar 'andere' culturele en religieuze wortels. Hoewel deze argumenten voorheen vaker door onafhankelijke Europarlementariërs werden gebruikt, bedienden in het debat op 4 juni 2003 ook grotere Europese politieke partijen zich van deze argumentatie.

¹⁹² Rapport door Arie Oostlander; 'Report on Turkey's accession in reaction on the Commission report' (19 mei 2003).

¹⁹³ Ibidem.

Het debat op 4 juni 2003

Het debat over het Oostlander-rapport vond een maand na de publicatie in mei plaats. Over het algemeen waren de leden van het Europees Parlement het eens met de boodschap van het rapport, maar over de inhoud van het rapport waren veel meningsverschillen. De Europese Volkspartij en Europese Democraten (EVP/ED) kwamen, samen met enkele onafhankelijke Europarlementariërs, in het debat alleen te staan tegenover de Sociaaldemocraten, de Liberalen, de GUE/NGL en de Groenen.

De EVP/ED sloot zich over het algemeen aan bij de bevindingen van de rapporteur van hun politieke partij. Zo noemde de Griekse Christos Zacharakis het rapport “eerlijk en rechtvaardig”, dat had het Europees Parlement tegenover Turkije wat hem betreft al veel eerder moeten zijn.¹⁹⁴ Ook de Duitse Werner Langen vond het rapport “geweldig”, en was van mening dat de toetredingsonderhandelingen met Turkije nog niet van start konden gaan zo lang de mensenrechtenschendingen, waaronder de positie van de Koerden in Turkije, daar geen aanleiding voor gaf.¹⁹⁵ De Duitse Renate Sommer wilde dat Turkije daadwerkelijk hervormde, en niet alleen om de EU tegemoet te komen. Over het algemeen waren de Europarlementariërs van de EVP-ED in principe geen tegenstander van Turkse toetreding, maar het land was op dit moment geenszins klaar om de toetredingsonderhandelingen met de EU te openen.¹⁹⁶

Alleen de Brit Geoffrey van Orden sprak zich uit tegen het Oostlander-rapport. Het rapport was volgens hem te negatief, en liet te weinig zien hoeveel vooruitgang er de afgelopen jaren is geboekt op het gebied van democratie en mensenrechten. Minderheden moesten volgens van Orden niet geïnstitutionaliseerd worden, maar integreren.¹⁹⁷ De positie van van Orden valt

¹⁹⁴ Christos Zacharakis, Griekenland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Turkey's application for EU membership’ op 4 f 2003.

¹⁹⁵ Werner Langen, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Turkey's application for EU membership’ op 4 juni 2003.

¹⁹⁶ Renate Sommer, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Turkey's application for EU membership’ op 4 juni 2003.

¹⁹⁷ Geoffrey van Orden, Groot-Brittannië, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Turkey's application for EU membership’ op 4 juni 2003.

te verklaren door de Britse opstelling tegenover verdere politieke integratie. De Britten hoopten dat deze politieke integratie afgeremd zou worden door Turkse toetreding.¹⁹⁸

Sommige Sociaaldemocraten sloten zich aan bij de opmerkingen van de Europarlementariërs van de EVP-ED. De Oostenrijkse Hannes Swoboda vond het rapport “gebalanceerd”, en zag dat de huidige opstelling van het EP ervoor heeft gezorgd dat Turkije was begonnen met het erkennen van etnische en culturele minderheden.¹⁹⁹ Ook de Griek Alexandros Baltas was voorstander van zowel Turkse toetreding als het Oostlander-rapport, en zag veel mogelijkheden in de relatie tussen de EU en Turkije in de huidige omgangsvorm.²⁰⁰

Toch konden de verklaringen van de Europarlementariërs van de EVP-ED kunnen ook op veel kritiek rekenen. Hoewel de Sociaaldemocraten het rapport over het algemeen “gebalanceerd” en “goed” vonden, beschuldigden verschillende Europarlementariërs de leden van de EVP-ED van hypocrisie en schijn. Zo beschuldigde de Duitser Ozan Ceyhun Europarlementariër Langen van het afdraaien van een bandje, waarin telkens hetzelfde werd gezegd. “Many of you simply don’t want Turkey. Just say it honestly, and we will know where we stand!”²⁰¹ Ook de Brit Michael Cashman sloot zich hierbij aan, en stelde dat het EP zich verschillend opstelde tegenover Turkije dan tegenover andere toetredende landen. Als het EP dezelfde criteria had gesteld aan sommige huidige EU-lidstaten, zou hun toetreding geen voldongen feit zijn geweest, aldus Cashman.²⁰² De Belgische Veronique de Keyser was van mening dat het rapport “partijdig” en “ideologisch gekleurd” was. Dat de Europese waarden gestoeld zijn op een Joods-christelijke traditie was volgens de Keyser onacceptabel, en was een klap in het gezicht van zowel de seculiere Turkse staat als de Europeanen.

¹⁹⁸ Aydin, ‘Views of the European Parliament on Turkish Accession’, p. 33.

¹⁹⁹ Hannes Swoboda, Oostenrijk, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰⁰ Alexandros Baltas, Griekenland, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰¹ Ozan Ceyhun, Duitsland, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰² Michael Cashman, Groot-Brittannië, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

Daarvoor heeft de joods-christelijke traditie in haar geschiedenis teveel misdaden begaan, aldus de Keyser.²⁰³

De opmerkingen van de Keyser konden op bijval rekenen vanuit de Liberalen en een enkele Onafhankelijke Europarlementariërs. De Franse Liberaal Jean-Thomas Nordmann noemde de “pathologische aversie” van Oostlander van secularisme “verschrikkelijk”.²⁰⁴ De persoonlijke preferenties van de rapporteur schenen in het rapport veel te veel door, vindt Nordmann. De Italiaanse Onafhankelijke Gianfranco Dell’Alba sloot zich aan bij Nordmann: het Oostlander-rapport sloot op deze manier de deur voor Turkse toetreding. Dell’Alba wilde deze deur graag openhouden.²⁰⁵

Ook de Duitse Feleknas Uca sprak namens GUE/NGL haar ongenoegen uit over het rapport van Oostlander. Uca vond het “onbegrijpelijk” dat het rapport de joods-christelijke traditie noemt, terwijl de EU een politieke en economische unie is. Het was volgens Uca “neerbuigend” om te stellen dat een Islamitisch land als Turkije deze Europese waarden mogelijk zou kunnen overnemen. Ook het ontbreken van kritiek richting de Turkse regering op de weinig verbeterende situatie omtrent de Koerden was volgens Uca onbegrijpelijk. De situatie werd gebagatelliseerd en onrecht aangedaan. Ook maakte het rapport van Oostlander geen enkele melding van het Öcalan-proces. Klaarblijkelijk was met de afschaffing van de doodstraf de zaak af voor Oostlander. Toch sprak Uca haar hoop uit dat het rapport Turkije in de juiste richting zal bewegen en het land kan toetreden tot de Europese Unie.²⁰⁶ Het ongenoegen van Uca valt te verklaren door het feit dat Uca een Koerdse is, en tevens lid van de Duitse PSD, een notoir verdediger van de Koerden in Duitsland.²⁰⁷

²⁰³ Veronique de Keyser, België, Sociaaldemocraat, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰⁴ Jean-Thomas Nordmann, Frankrijk, Liberaal, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰⁵ Gianfranco Dell’Alba, Italië, Onafhankelijk, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰⁶ Feleknas Uca, Duitsland, GUE/NGL, in het debat ‘Turkey’s application for EU membership’ op 4 juni 2003.

²⁰⁷ Casier, ‘The politics of solidarity. The Kurdish Question in the European Parliament’, p. 226.

De Groenen waren het over het algemeen eens met de bevindingen in het Oostlander-rapport. De Nederlandse Joost Lagendijk sprak zich uit voor het rapport, maar wilde wel dat de EU de hervormers blijft steunen. Lagendijk zag uit naar een EU waar Turkije deel van uitmaakt.²⁰⁸ De Belgische Nelly Maes van de Groenen was wat kritischer in haar aanmerkingen op het rapport. Maes hoopte dat het rapport aanzet zou geven tot constitutionele veranderingen, waardoor de positie van minderheden (waaronder die van de Koerdische minderheid) zou worden gewaarborgd. Maes stelde dat de Turkse regering niet bereid is om tot een politieke oplossing van de Koerdische kwestie te komen, aangezien Koerden nog steeds geen deel konden nemen aan de politiek en de taal nog steeds verboden wordt. Het afschaffen van de doodstraf was een verbetering, maar nog niet genoeg voor Maes.²⁰⁹ Maes bouwt voort op de lijn van die is ingezet door Vlaamse nationalistes in 1980. De relatie tussen de Koerden en de Vlaamse Volksunie (waar Maes lid van was) is hier volgens Casier van groot belang.²¹⁰

Deelconclusie

Ondanks de vele kritiek op de politiek en ideologisch gekleurde motie in het Oostlander-rapport werd de motie weldegelijk met een grote meerderheid aangenomen. De uiteindelijke boodschap van het rapport, dat de weg naar volledig lidmaatschap open lag, maar dat de weg lang en hard zou zijn, werd gezien als het juiste signaal aan Turkije vanuit het Europees Parlement.

Dat de gekleurde motie van Oostlander uiteindelijk werd aangenomen, valt te verklaren door de grootte van de Europese Volkspartij en Europese Democraten. De partij was sinds 1999 aanzienlijk groter dan de Sociaaldemocraten. De stem van de kritische kleinere partijen was in de stemming over het Oostlander-rapport niet doorslaggevend.

²⁰⁸ Joost Lagendijk, Nederland, Groenen/ALE, in het debat 'Turkey's application for EU membership' op 4 juni 2003.

²⁰⁹ Nelly Maes, Nederland, Groenen/ALE, in EP-debat 'Turkije's aanvraag voor EU-lidmaatschap' op 3 juni 2004.

²¹⁰ Casier, 'The politics of solidarity. The Kurdish Question in the European Parliament', p. 225.

In dit debat hield de kritische positie van de GUE/NGL en de Groenen aan. De uitspraken van Uca, zelf een Koerd, en de regionalistische Belgische Nelly Maes zetten de trend die in 1980 door beide partijen is ingezet voort. Echter was hun kritische positie nu niet gericht op het voorkomen van politieke integratie van Turkije in de EU, maar op het bevorderen van deze integratie. De opening van toetredingsonderhandelingen met Turkije zou volgens deze partijen ervoor zorgen dat Turkije zich in de juiste richting blijft bewegen. Hoewel het standpunt van de twee partijen ten opzichte van de Koerdische Kwestie niet was veranderd, was het standpunt ten opzichte van de toetreding van Turkije hierdoor wel precies omgekeerd.

Het debat kende, in tegenstelling tot eerdere debatten, een sterke toename aan culturele argumenten. In eerdere debatten waren het voornamelijk onafhankelijke Europarlementariërs die zich bedienden van deze argumenten, maar doen grote Europese politieke partijen dit ook. Politicoloog Levin geeft een opvallende verklaring voor de toename van culturele argumenten in het debat. Volgens Levin heeft de arrestatie van Öcalan, en daarmee het afnemende PKK-geweld, ertoe geleid dat de politieke argumenten over de situatie van de Koerden ruimte hebben gemaakt voor een toename aan culturele argumenten.²¹¹ Emma de Angelis ziet in de culturele argumenten de groeiende betrokkenheid van burgers bij de Europese Unie door de politieke integratie van de afgelopen jaren, in combinatie met een toenemende xenofobie onder burgers door de aanslagen van '9/11' en het feit dat Turkije wordt gepercipieerd als de 'Ander'.²¹²

²¹¹ Paul Levin, 'Turkey and the European Union: Christian and secular images of Islam' (2011), p. 189.

²¹² Emma de Angelis, 'Political discourse in the European parliament', p. 170.

Casus VI: Debat op 28 september 2005

Historische context

De Turkse president Erdogan was vlak na zijn aantreden in 2003 zeer hervormingsgezind. Erdogan voelde aan welke kwesties hij diende te bespelen om zich geliefd te maken bij de Westerse mogendheden. In het jaar van zijn aantreden besprak hij in een speech, voor het eerst voor een Turkse president, kort dat er sprake was van een Koerdisch probleem.²¹³

In 2004 stemde het Europees Parlement in met het Eurlings-rapport. In dit rapport werd de definitieve positie van het EP ten opzichte van de opening van toetredingsonderhandelingen met Turkije bepaald.²¹⁴ De officiële positie van het EP tegenover Turkse toetreding was positief. Een amendement om een speciaal partnerschap als alternatief voor lidmaatschap voor te stellen, haalde de stemming niet.²¹⁵

Ondertussen werd bekend dat op de Europese top in december 2004 zou worden besloten of de toetredingsonderhandelingen met Turkije konden worden geopend. Twee kwesties speelden de hoofdrol onder Nederlandse voorzitterschap: de datum en het doel (volledig lidmaatschap of een geprivilegieerd lidmaatschap) van de onderhandelingen met Turkije moesten worden vastgesteld, en de erkenning van Turkije van het Grieks-Cypriotische deel van het eiland moest worden geregeld.²¹⁶ De opening van de toetredingsonderhandelingen was echter nog geen uitgemaakte zaak.

Zo stond de Franse president Jacques Chirac in eigen land, en zelfs ook in zijn eigen partij, sterk onder druk vanwege zijn positiviteit ten opzichte van de

²¹³ 'The Sun Also Rises in the South East', Briefing Erdogan in Ankara, (15 augustus 2005).

²¹⁴ 'Report by Camiel Eurlings (EPP-ED, NL) on Turkey's progress towards accession', (15 december 2004).

²¹⁵ Yuvaci, 'A Comparison of the 2006 and 2010 Members of the European Parliament Survey Results', p. 117.

²¹⁶ S. Hollander, 'The Accession of Turkey to the European Union. The Political Decision-Making Process on Turkey in the Netherlands', Webpublicaties Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (Den Haag 2007), p. 2.

Turkse toetreding.²¹⁷ Ook Duitsland was verdeeld, maar zolang bondskanselier Gerhard Schröder aan de leiding stond, hoorde zij bij de voorstanders van Turkse toetreding.²¹⁸ Turkije zelf zou met minder dan het volledig lidmaatschap geen genoegen nemen en vond elk alternatief onacceptabel.²¹⁹ Uiteindelijk werd, mede door slim diplomatiek spel van Nederland, op de Europese top besloten dat Turkije Cyprus in de loop van de onderhandelingen zou erkennen, en werd besloten de toetredingsonderhandelingen op 3 oktober 2005 te openen.²²⁰

Een laatste ontwikkeling die van belang is voor de context van het debat zijn de referenda over de Europese grondwet die in mei 2005 in Nederland en Frankrijk werden gehouden. In beide landen speelde de vraag of Turkije kon toetreden tot de Europese Unie een belangrijke rol in het publieke debat over het Europees referendum. De uitslag van het referendum werd door tegenstanders, vaak van populistische partijen, gekoppeld aan de voorkeur voor Turkse toetreding. In beide landen was de uitslag van het referendum negatief, waar de publieke perceptie over de Turkse toetreding volgens de Angelis een wezenlijke rol in heeft gespeeld.²²¹ In het debat zou blijken dat de negatieve publieke opinie over Turkije zijn weerslag had op standpunten van Europese politieke partijen.

Het debat op 28 september 2005

Hoewel het Europees Parlement al eerder formeel had ingestemd met het openen van de toetredingsonderhandelingen, met 402 voorstemmen, 216 tegenstemmen en maar liefst 133 onthoudingen, was het debat op 28 september 2005 zeer verhit. De gemoederen liepen hoog op, met zelfs persoonlijke beledigingen tot gevolg.²²² Het debat is daarnaast ook verreweg het langste

²¹⁷ S. Hollander, 'The Accession of Turkey to the European Union. The Political Decision-Making Process on Turkey in the Netherlands', p. 27

²¹⁸ Ibidem, p. 41.

²¹⁹ 'Anything besides full EU-membership is unacceptable' *Turkish Press Review* (september 2005).

²²⁰ S. Hollander, 'The Accession of Turkey to the European Union. The Political Decision-Making Process on Turkey in the Netherlands', p. 10.

²²¹ De Angelis, 'Political discourse in the European Parliament', p. 165.

²²² Martin Schulz en Hans-Gert Poettering in het debat "Opening of negotiations with Turkey" op 28 september 2005.

debat dat is geanalyseerd voor dit onderzoek, wat aangeeft dat het EP zeer verdeeld was over de kwestie.

De Koerdische Kwestie werd in het debat door bepaalde Europese politieke partijen ingezet om de toetredingsonderhandelingen met Turkije in diskrediet te brengen. De Europese Volkspartij en Europese Democraten gebruikten de minderheidsrechtenschendingen om aan te geven dat Turkije simpelweg een ander waardensysteem bezat dan het gewenste Europese waardensysteem. In de woorden van Nederlandse Europarlementariër Camiel Eurlings: “They just perceive things differently.”²²³ De minderheidsrechten van Turkije waren het volgens Eurlings niet waard om toe te treden tot de EU. De Duitse Hans-Gert Poettering was bezorgd over het lot van Christelijke minderheden. Hij benadrukte dat de toetreding een van de meest belangrijke zaken is waar het EP, als medebeslisser, mee te maken heeft.²²⁴ De eveneens Duitse Renate Sommer noemde de hervormingen die worden doorgevoerd door president Erdogan een “great show staged by mr. Erdogan.” De waarheid was volgens haar dat Koerden werden uitgesloten van zowel het EU-proces alsook hun eigen nationale parlement.²²⁵ Volgens de Hongaarse Gyorgy Schöpflin was het een kwestie van het afwegen van de belangen van de Kopenhagen-criteria tegenover geopolitieke belangen. Schöpflin vond de criteria in dit geval zwaarder wegen.²²⁶ Verschillende leden van de EVP/ED wezen op de mogelijkheid om een speciaal partnerschap met Turkije te sluiten, en wezen op het belang van het karakter van een open einde van de toetredingsonderhandelingen.²²⁷

De eurosceptische Onafhankelijkheid en Democratiegroep (IND/Dem.) viel de EVP-ED bij, vooral gemotiveerd vanuit religieuze argumenten.²²⁸ De Nederlandse

²²³ Camiel Eurlings, Nederland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Opening of negotiations with Turkey’ op 28 september 2005.

²²⁴ Hans-Gert Poettering, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Opening of negotiations with Turkey’ op 28 september 2005.

²²⁵ Renate Sommer, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Opening of negotiations with Turkey’ op 28 september 2005.

²²⁶ Gyorgy Schöpflin, Hongarije, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Opening of negotiations with Turkey’ op 28 september 2005.

²²⁷ Hans-Gert Poettering, Duitsland, Europese Volkspartij en Europese Democraten, in het debat ‘Opening of negotiations with Turkey’ op 28 september 2005.

²²⁸ De Onafhankelijkheid en Democratiegroep was in de zesde zittingsperiode van het Europees Parlement een nieuwe partij, met leden van eurosceptische politieke partijen uit Europa.

Bas Belder pleitte voor een 'solid neighbourhood programme', en was tevens bezorgd over de rechten van Christelijke minderheden.²²⁹ De zorgen van Belder kwamen voort uit zijn lidmaatschap van de Staatkundige Gereformeerde Partij (SGP), een Nederlandse protestants-politieke partij. En de Italiaanse Francesco Speroni vond het praten over mensenrechten 'interesting and important', maar er was maar een leidraad voor de beslissing die door het EP genomen moest worden: 'the will of the people'.²³⁰ Speroni is lid van de Lega Nord, een Italiaanse separatistische partij berucht om haar populisme. De leden van Onafhankelijkheid en Democratiegroep baseerden hun argumenten op religieuze en nationalistische motieven, met een populistische ondertoon. Zowel de EVP-ED als de IND/Dem. hadden ongetwijfeld goed gekeken naar de negatieve uitslagen van de referenda over de Europese grondwet in Frankrijk en Nederland, waar de Turkse toetreding een van de belangrijkste thema's in het publieke debat werd. Beide partijen gebruiken de interpretatieruimte die de Kopenhagen-criteria bieden naar hun voordeel, want voor een land dat de rechten van minderheden niet volledig erkend was geen plaats in 'Europa'.

De Sociaaldemocraten beschuldigden hun tegenstanders van hypocrisie. De EVP-ED en IND/Dem. gebruikten volgens Sociaaldemocraat Martin Schulz de Kopenhagen-criteria om hun religieuze afkeer van Turkije te maskeren. "If he (Hans-Gert Poettering) doesn't want Turkey to be a full member of the European Union, then let him say so."²³¹ Een verklaring voor de botsing tussen de Duitse Europarlementariërs van de EVP/ED en de Sociaaldemocraten is dat ten tijde van het debat de Duitse regeringsformatie in volle gang was.²³² De partijen botsten tijdens de formatie over de gewenste Duitse standpunt over Turkse toetreding. De Duitse Christendemocraten, waaronder partijleider Angela Merkel, pleitte voor een speciaal partnerschap met Turkije. De Sociaaldemocraten pleitten voor volledige Turkse toetreding.²³³

²²⁹ Bas Belder, Nederland, Onafhankelijkheid en Democratiegroep, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³⁰ Francesco Speroni, Italië, Onafhankelijk en Democratiegroep in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³¹ Martin Schulz, Duitsland, Sociaaldemocraat in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³² Aydin, 'Views of the European Parliament on Turkish Accession', p. 30.

²³³ Ibidem, p. 32.

Andere Sociaaldemocraten stonden positief tegenover de opening van de toetredingsonderhandelingen. De Oostenrijkse Sociaaldemocraat Hannes Swoboda wilde nog steeds alle groepen in Turkije, en met name de Koerden, de mogelijkheid geven om het hervormingsproces als een nieuwe kans te zien om hun cultuur en politieke leven uitdrukking te geven.²³⁴ En de Franse Sociaaldemocraat Michel Rocard was er van overtuigd dat toetreding van Turkije essentieel is voor het garanderen van vrede en veiligheid in de hele regio.²³⁵

De GUE/NGL zette de lijn van het vorige debat voort. Wederom sprak Francis Wurtz over het vitale belang van een politieke in plaats van een militaire oplossing van de Koerdische Kwestie voor de Turkse toetreding.²³⁶ En ook volgens de Italiaanse Vittorio Agnoletto moesten mensenrechten en de Koerdische Kwestie de kern van het gesprek met Turkije vormen.²³⁷

Ook de Groenen wilden dat de toetredingsonderhandelingen van start gaan. De Nederlandse Joost Lagendijk wilde dat de reformisten 'winnen' van de conservatieven.²³⁸ En de Britse Alyn Smith zag in de toetredingsonderhandelingen de meest effectieve vorm van 'leverage' om te zorgen voor een betere behandeling van de Koerden.²³⁹

De Liberalen hielden zich in het debat op de vlakte.²⁴⁰ De partij wilde Turks lidmaatschap niet uitsluiten, maar benadrukte het karakter van het open einde van de onderhandelingen.²⁴¹ Tegelijkertijd erkenden de Liberalen het effect dat

²³⁴ Hannes Swoboda, Oostenrijk, Sociaaldemocraat, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³⁵ Michel Rocard, Frankrijk, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³⁶ Francis Wurtz, Frankrijk, GUE/NGL, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³⁷ Vittorio Agnoletto, Italië, GUE/NGL, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³⁸ Joost Lagendijk, Nederland, Groenen, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²³⁹ Alyn Smith, Groot-Brittannië, Groenen, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²⁴⁰ De Liberale partij veranderde in de zesde zittingsperiode van het Europees Parlement van naam naar de Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa (ALDE).

²⁴¹ Marielle de Sarnez, Frankrijk, ALDE, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

de druk vanuit het Europees Parlement de afgelopen jaren heeft gehad op Turks beleid.²⁴² Deze positie sluit aan bij de positie van Liberale partijen in de Europese lidstaten.²⁴³ Alleen de Nederlandse Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) was uitgesproken negatief over Turkse toetreding.²⁴⁴ De uitzondering binnen de Liberalen was de Cypriotische Liberaal Mario Matsakis. Hij sprak van een 'nachtmerrie' mocht Turkije ooit toetreden tot de EU.²⁴⁵ Het Griekse Cyprus was in deze jaren nog steeds in conflict met Turkije, omdat Turkije weigerde het Griekse Cyprus te erkennen als soevereine staat.

Deelconclusie

De voorstanders van Turkse toetreding zagen in dat de dialoog met Turkije de meeste druk op de Turkse regering uitoefende en hen daadwerkelijk tot hervormingen bewoog. De Koerdische Kwestie moest volgens deze partijen door Turkije zelf opgelost worden; het Europees Parlement moest zich compromisloos opstellen voor een politieke oplossing van de Kwestie. Toch moest de deur naar volledig lidmaatschap van Turkije volgens deze partijen openblijven. De partijen volgden hun nationale partijlijn, want Socialisten en Groenen in Duitsland, Nederland en Frankrijk spraken zich in nationale parlementen uit vóór Turkse toetreding.²⁴⁶

Tegenstanders groepeerden zich juist om het argument dat de mensenrechtenschendingen die Turkije beging lieten zien dat Turkije niet kan aansluiten bij het Europese waardensysteem. De Koerdische Kwestie, maar ook de behandeling van de Christelijke minderheden in Turkije illustreerden dit andere waardensysteem. De EVP/ED en de IND/Dem. pleitten daarom voor een speciaal partnerschap met Turkije, in plaats van het volledige lidmaatschap van de partij. Dit standpunt sloot aan bij de opstelling van Duitsland en Oostenrijk.

²⁴² Emma Bonino, Italië, ALDE, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²⁴³ Aydin, 'Views of the European Parliament on Turkish Accession', p. 33.

²⁴⁴ Ibidem, p. 33.

²⁴⁵ Mario Matsakis, Cyprus, ALDE, in het debat 'Opening of negotiations with Turkey' op 28 september 2005.

²⁴⁶ Yilmaz, 'Turkish identity on the road to the EU: basic elements of French and German oppositional discourses', p. 304.

Het laatste debat voor de opening van de toetredingsonderhandelingen structureerde zich dus grotendeels naar nationale partijstandpunten, met uitzonderingen in het geval van Griekse, Oostenrijkse en Poolse Europarlementariërs, die simpelweg tegen Turkse toetreding waren.

De opkomst van populistische partijen in de Europese lidstaten scheen door in het debat in het EP. De afwijzing van het Europese referendum in Nederland en Frankrijk zorgde ervoor dat grote Europese politieke partijen de Turkse geschiktheid voor Europees lidmaatschap openlijk betwijfelden aan de hand van culturele argumenten. De verenigbaarheid van Turkse en Europese waarden stond in het debat sterk ter discussie.

Conclusie

Dit onderzoek geeft door middel van het nader analyseren van zes casussen de ontwikkeling van standpunten van Europese politieke partijen over de Koerdische Kwestie weer. Dit onderzoek laat zien dat er vanaf de coup in Turkije in 1980 in het Europees Parlement actief wordt gedebatteerd over de Koerdische Kwestie. Turkije wordt sindsdien in relatie tot verdere integratie niet meer in louter economische termen behandeld. Parlementaire activiteiten namen na de eerste directe verkiezingen van het EP toe, waardoor vanaf 1985 regelmatig kritische rapporten over de interne situatie van Turkije volgden.

Vanaf 1992 maakte het Dury-rapport de relatie tussen Turkije en de EU afhankelijk van de Koerdische Kwestie. Toename van geweld van de Turkse regering tegen de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) zorgde voor een negatieve blik op Turkije. In 1995 blokkeerde het EP de ratificatie van de douane-unie vanwege gevangenschap 8 Koerdische politici, en kreeg Leyla Zana in hetzelfde jaar de Sakharovprijs van het EP. Aan de basis van het optreden van het EP stond het toegenomen zelfbewustzijn dankzij de uitbreiding van bevoegdheden door het Verdrag van Maastricht in 1992.

De positie van politieke partijen bleef door de jaren heen redelijk consistent. De Koerdische Kwestie bleef hoog op de agenda staan, maar op sleutelmomenten in de relatie tussen Turkije en de EEG/EU werd de Kwestie soms ondergeschikt gemaakt aan geopolitieke of economische belangen. Europarlementariërs organiseerden zich wisselend langs nationale en partijpolitieke lijn. De fractiediscipline van Europese politieke partijen was sterk, maar was niet altijd bindend tijdens stemmingen over rapporten en moties.

De Sociaaldemocraten waren over het algemeen zeer begaan met de Koerdische Kwestie. De Sakharov-prijs van Leyla Zana werd dankzij deze partij uitgereikt. De Koerdische Kwestie speelde voor de Sociaaldemocraten een belangrijke rol in hun opstelling tegen Turkije. Alleen het debat en de stemming van 1999 over de toekenning van het kandidaat-lidmaatschap aan Turkije vormde een

uitzondering. Het belang van het toekennen van deze status stond voor de partij hoger dan de houding tegenover de mensenrechtenschendingen van Turkije. De Sociaaldemocraten waren in de periode 1980-2005, samen met de Europese Volkspartij, een van de grootste Europese partijen, dus haar opstelling legde in deze periode veel gewicht in de schaal.

De Liberalen volgden het patroon van de Sociaaldemocraten. Economische en geopolitieke overwegingen speelden voor hen alleen bij de totstandkoming van de douane-unie en de beslissing van Helsinki een grotere rol dan mensenrechtenschendingen. De Liberalen volgden vanaf 1993 streng de Kopenhagen-criteria in hun blik op Turkije. Liberalen stelden zich vooral op langs nationale lijnen, zoals de Duitse en Nederlandse Europarlementariërs lieten zien.

Voor de Europese Volkspartij en Europese Democraten waren geopolitieke of economische belangen het meest van belang. De Koerdische Kwestie en mensenrechtenschendingen in Turkije waren 'vervelend', maar voor de EVP/ED niet doorslaggevend van aard. Sinds het vierde Europese parlement was de partij de grootste in het EP, dus haar standpunt was zeer belangrijk voor stemmingen. De positie van Duitsland, dat sinds de eeuwwisseling liever een speciaal partnerschap met Turkije wilde, speelde belangrijke rol. De christendemocratische achtergrond van de EVP/ED zorgde er vanaf 1999 dat de partij zich minder welwillend tegenover volledig lidmaatschap van Turkije opstelt. De positie van de EVP veranderde in de loop der jaren eerst in de zin dat banden op economisch gebied aangehaald moeten worden, maar wanneer volledig lidmaatschap naderde, veranderde de positie van de EVP/ED.

Kleinere partijen, zoals de GUE/NGL en de Groenen, waren altijd zeer strijdbaar gebleken over de Koerdische Kwestie. Voor hen was de Kwestie doorslaggevend in de standpuntbepaling ten opzichte van Turkije. Waar economische banden met Turkije in de jaren '80 en '90 niet aangehaald mochten worden vanwege mensenrechtenschendingen, werd Turks lidmaatschap gezien als de pressie die

de EU heeft op Turkije om tot verbetering voor de situatie van de Koerden te komen.

Niettemin heeft het Europees Parlement ervoor gezorgd dat Koerdische Kwestie altijd hoog op de Turkse toetredingsagenda stond, waardoor ook de Europese Commissie vanaf 1998 kritische positie innam over behandeling Koerden. De focus op de ontwikkeling van standpunten legt de rol van het Europees Parlement in de Turkse toetreding bloot. Dit onderzoek vult de bestaande wetenschappelijke literatuur aan in de zin dat kwalitatieve analyse van debatten op sleutelmomenten in de relatie tussen de EEG/EU en Turkije laat zien dat de Koerdische Kwestie vanaf het begin van haar behandeling in het EP een grote rol speelt in de positionering van politieke partijen in het EP ten opzichte van Turkse toetreding tot de EU. Het EP wist al vanaf de jaren '80 hervormingen af te dwingen door haar kritische opstelling tegenover Turkije. Dit onderzoek laat zien dat de Koerdische Kwestie sinds 1980 bepalend is geweest in de betrekkingen tussen Turkije en de Europese Unie.

Literatuurlijst

Bronnen van de Europese Unie *(op chronologische volgorde)*

'Motion for a resolution on the imprisonment of Suleyman Yasar tabled by mrs van Hemelendonck', (European Parliament Doc. 2-556/84).

'Motion for a resolution on the fourth anniversary of the coming to power of the military regime in Turkey and events there condoned or instigated by the Turkish Government tabled by mr Staes', (European Parliament Doc. 2-595/84).

Rapport door Richard Balfe : 'Political Affairs Committee on the human rights situation in Turkey (9 oktober 1985)',

'Human rights in Turkey', debat in het Europees Parlement, OJ no. 2-331/85. (22 oktober 1985).

'European Parliament Resolution on a political solution to the Armenian question, (European Parliament Doc. A2-33/87)' (18 juni 1987).

Rapport door Raymonde Dury: 'Report of the Committee of Foreign Affairs and Security on EC-Turkey relations' (21 mei 1992).

'EC-Turkey relations', debat in het Europees Parlement, OJ no. 3-424/92 (17 november 1992).

'Customs Union between the EU and Turkey', debat in het Europees Parlement, OJ no. 4-457/95 (14 februari 1995).

'Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community' (20 December 1989).

'Regular report from the Commission on Turkey's progress towards accession', Europese Commissie 1998.

'Council Decision of 2 May 2002 implementing Article 2(3) of Regulation (EC) No 2580/2001 on specific restrictive measures directed against certain persons and entities with a view to combating terrorism and repealing Decision 2001/927/EC' (Europese Commissie, 2 mei 2002).

Rapport door Arie Oostlander; 'Report on Turkey's accession in reaction on the Commission report' (19 mei 2003).

'Turkey's application for EU membership', debat in het Europees Parlement, OJ no. 3-001/2003 (4 juni 2003).

'Report by Camiel Eurlings (EPP-ED, NL) on Turkey's progress towards accession', (15 december 2004).

'Opening of negotiations with Turkey', debat in het Europees Parlement, OJ no. 3-001/2005 (28 september 2005).

Literatuur

Aydin-Düzgit, Senem, 'Views of the European Parliament on Turkish Accession', in *Michael Emerson and Senem Aydın, CEPS Turkey in Europe Monitor* 4 (2004) pp. 29-35.

Börzel, Tanja en Thomas Risse, 'One size fits all! EU policies for the promotion of human rights, democracy and the rule of law', *Workshop on Democracy Promotion*. Vol. 4. (2004).

Casier, Marlies, 'The politics of solidarity: the Kurdish question in the European Parliament', *Nationalisms and Politics in Turkey. Political Islam, Kemalism and the Kurdish* (2011), pp. 197-217

Celik, Ayse Betul, and Bahar Rumelili, 'Necessary but not sufficient: The role of the EU in resolving Turkey's Kurdish question and the Greek-Turkish conflicts', *European Foreign Affairs Review* vol. 11 (2006), pp. 203-222.

De Angelis, Emma, 'The political discourse of the European Parliament, enlargement, and the construction of a European identity, 1962-2004', Proefschrift aan The London School of Economics and Political Science (LSE 2011).

Giannakopoulos, Angelos, and Konstadinos Maras, 'Party Perspectives in the European Parliament on Turkey's EU Accession: An Empirical Study of Session Protocols of the European Parliament 1996-2004', *South East European Studies at Oxford, European Studies Centre* (2005).

Göris, Yannicke, 'European identity and Turkish membership' (Tilburg University 2010).

Gunter, Michael M, 'Turkey's Floundering EU-candidacy and its Kurdish Problem', *Third World Quarterly* vol. 21 no. 5 (2000), pp. 849-869.

Hollander, S., 'The Accession of Turkey to the European Union. The Political Decision-Making Process on Turkey in the Netherlands', Webpublicaties Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (Den Haag 2007),

i Lecha, Eduard Soler, 'Debating Turkey's accession: National and ideological cleavages in the European Parliament' in *The role of Parliaments in European foreign policy* (2005), pp. 55-77.

Kylstad, Ingrid, 'Turkey and the EU: A 'new'European identity in the making?' (Londen 2010).

Levin, Paul, *Turkey and the European Union: Christian and secular images of Islam* (New York 2011).

Meurs, Wim van et al, *Europa in alle staten. Zestig jaar geschiedenis van Europese integratie* (Nijmegen 2013).

Müftüler-Bac, Meltem, 'The never-ending story: Turkey and the European Union', *Middle Eastern Studies* vol. 34 no. 4 (1998), pp. 240-258.

Schimmelfennig, Frank en Ulrich Sedelmeier. 'Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe', *Journal of European public policy* vol. 11 no. 4 (2004) pp. 661-679.

Tocci, Nathalie, 'Conflict resolution in the neighbourhood: comparing EU involvement in Turkey's Kurdish question and in the Israeli-Palestinian conflict', *Mediterranean Politics* vol. 10 no. 2 (2005), pp. 125-146.

Usul, Ali Resul. *Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality* (Londen 2011).

De Witte, Bruno, en Gabriel N. Toggenburg. 'Human rights and membership of the European Union', *The EU Charter of Fundamental Rights* (2004) pp. 59-82

Yildiz, Kerim, *The European Union and Turkish Accession. Human Rights and the Kurds* (Londen 2008).

Yilmaz, Hakan, 'Turkish identity on the road to the EU: basic elements of French and German oppositional discourses', *Journal of Southern Europe and the Balkans* vol. 9 no. 3, (2009) pp. 293-305

Yuvaci, Abdullah, 'A Comparison of the 2006 and 2010 Members of the European Parliament Survey Results: A further polarization on the question of Turkey in the European Parliament?' *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* vol. 9 (2012).

Zürcher, Erik, *Turkije. Een moderne geschiedenis* (Amsterdam 2014).

Websites

'Commercial and Economic Relations between Turkey and the UK', Ministry of Foreign Affairs Turkey (gevonden op: <http://www.mfa.gov.tr/commercial-and-economic-relations-between-turkey-and-england.en.mfa>)

Criteria van Kopenhagen, lid 1. (geraadpleegd op: https://www.europa-nu.nl/id/vh7eg8yibqzt/criteria_van_kopenhagen)

'European Stability Initiative, 'German-Turkish economic relations', (gevonden op: http://www.esiweb.org/index.php?lang=tr&id=281&story_ID=23&slide_ID=20).

'Leyla Zana, Sakharov-laureate' (gevonden op: http://www.europarl.europa.eu/intcoop/sakharov/laureates/zana_en.html)

'Toetreding Turkije tot de Europese Unie', https://www.europa-nu.nl/id/vh9hce2h6wda/toetreding_turkije_tot_de_europese_unie

Krantenartikelen

'Duitse Minister: EU-lidmaatschap Turkije verder weg dan ooit', *Financieel Dagblad* (18 maart 2017).

Anything besides full EU-membership is unacceptable' *Turkish Press Review* (september 2005).

Bijlage I: samenstelling van het Europees Parlement 1979-2005

Het eerste zetelaantal duidt op het aantal zetels aan het begin van de zittingsperiode van het Europees Parlement, het tweede zetelaantal op het einde van de zittingsperiode.

- 1979-1984 (1^e termijn - 24 Griekse leden traden toe in 1981)
 - Socialistische Groep - 112/124
 - Europese Volkspartij - 108/117
 - Europese Democraten - 63/63
 - Communisten - 44/48
 - Liberalen - 40/38
 - Europese Progressieve Democraten - 22/22
 - Fractie voor de technische coördinatie en de verdediging van onafhankelijke fracties en leden - 11/12
 - Onafhankelijken 10/10
 - **Totaal** **410/434**

- 1984-1989 (2^e termijn - 60 Spaanse en 24 Portugese leden traden toe in 1986)
 - Socialisten - 130/166
 - Europese Volkspartij - 110/113
 - Europese Democraten - 50/66
 - Communisten - 41/48
 - L/LDR (Lib en Dem. Reformistengroep) - 31/45
 - Europese Democratische Alliantie (RDE)- 29/30
 - Regenbooggroep (ARC) - 20/20
 - Groep voor Europees Rechts (DR) - 16/16
 - Onafhankelijken - 7/14
 - **Totaal** **434/518**

- 1989-1994 (3^e termijn)
 - Europese Sociaaldemocraten - 180/198
 - Europese Volkspartij/Eur. Democraten - 121/162
 - Liberalen - 49/45
 - De Groenen - 30/27
 - GUE (Verenigd Links) - 28/
 - RDE - 20/20
 - Regenbooggroep - 13/14
 - Links Verbond - 14/13
 - DR - 17/12
 - Onafhankelijken - 12/27
 - **Totaal - 518/518**

- 1994-1999 (4^e termijn – 22 Zweedse, 21 Oostenrijkse en 16 Finse leden traden toe in 1995)
 - Sociaaldemocraten - 198/214
 - EVP/ED - 156/201
 - ELDR - 44/42
 - GUE - 28/34
 - RDE - 26/-
 - Groep Unie voor Europa - /34
 - Forza Europe - 27/-
 - Groenen - 23/27
 - Europese Radicale Alliantie - 19/21
 - Europe of Nations Group - 19/27
 - I/EDN - -/15
 - Onafhankelijken - 27/38
 - **Totaal - 567/626**

- 1999-2004 (5^e termijn – op 1 mei 2004 traden Grieks-Cyprus (6 zetels), Estland (6 zetels), Hongarije (20 zetels), Letland (12 zetels), Litouwen (8 zetels), Malta (5 zetels), Polen (52 zetels), Slovenië (7 zetels), Slowakije (13 zetels) en Tsjechië (20 zetels) toe)

○ Sociaaldemocratische partij -	180/232
○ EVP/ED -	233/295
○ ELDR -	50/67
○ GUE/NGL -	42/55
○ Groenen -	48/47
○ UEN -	30/30
○ EDD -	16/18
○ Onafhankelijken -	9/44
○ Totaal -	626/744

- 2004-2009 (6^e termijn – in 2007 traden Bulgarije (18 zetels) en Roemenië (35 zetels) toe)

○ EVP/ED -	268/288
○ Sociaaldemocratische partij -	200/217
○ ALDE -	101/104
○ Groenen -	42/43
○ GUE/NGL -	41/41
○ IND/DEM -	37/22
○ UEN -	27/40
○ Onafhankelijken -	33/30
○ Totaal -	749/785